

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

**Italsko-jihoslovanské spory v oblasti
Venezia Giulia: historické kořeny
fenoménu foibe**

Anna Šindelková

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: Anna Šindelková

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ŠINDELKOVÁ, Anna. *Italsko-jihoslovanské spory v oblasti Venezia Giulia: historické kořeny fenoménu foibe*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2010. 43 s. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Italsko-jihoslovanské spory v oblasti Venezia Giulia: historické kořeny fenoménu foibe“ pojednává o historickém vývoji vztahů mezi italskou a jihoslovanskou komunitou v oblasti Venezia Giulia od 80. let 19. století do konce 2. světové války. Práce se zabývá důsledky dezintegrace Rakouska-Uherska a následného utváření hranic mezi Italským královstvím a Královstvím SHS, mapuje soužití italského a jihoslovanského obyvatelstva v období fašistické diktatury a následně v průběhu 2. světové války. Na pozadí těchto historických událostí je zvláštní důraz kladen na fenomén *foibe*, tímto termínem jsou v italské a dnes i v anglosaské historiografii označovány události během kterých na podzim roku 1943 a v období května a června roku 1945 došlo v oblasti Venezia Giulia k likvidaci několika tisíců italských obyvatel a politických odpůrců Titova komunistického režimu. Fenomén foibe je v současné době v Itálii aktuálním politickým a společenským tématem, jehož odlišné interpretace do značné míry rozdělují italskou společnost v pohledu na vlastní minulost. Práce sleduje historické pozadí fenoménu foibe a snaží se posoudit do jaké míry ovlivnily jeho průběh faktory kulturně- historické a faktory politické, respektive které z těchto faktorů byly určující pro jednotlivé fáze konfliktu.

Abstract

The thesis “Italo-Yugoslav conflicts in Venezia Giulia: historical origins of foibe“ deals with the history of conflictual relationship between Italian and Yugoslav community of Venezia Giulia since the eighties of the 19. century until the end of World War II. The thesis inquires into the impact of the disintegration of the Austro-Hungarian Empire, successive formation of Italo-Yugoslav border and the coexistence of both communities in Venezia Giulia during the fascist period and during World War II. Within this historical context, there is a special focus on *foibe*- this term is used in Italian and nowadays also in Anglo-Saxon historiography to

describe historical events of autumn 1943 and May/ June 1945. There were killed thousands of Italian citizens and anticommunist opponents of Tito's regime by Tito's followers during this period.

Foibe represents a very actual political and social problem in today's Italy. There is a political debate about different interpretations of this historical event and the Italian society is disunited in the reflection of its own history. The thesis focuses on historical origins of the conflict. It is aimed to find out how important the cultural- historical and the political factors were in different phases of the conflict

Klíčová slova

Foibe, Venezia Giulia, italsko-jugoslávská hranice, fašismus, protifašistický odboj, Tito

Keywords

Foibe, Venezia Giulia, italo-yugoslav border, fascism, antifascist resistance, Tito

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne

Anna Šindelková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vážené paní Doc. PhDr. Dagmar Moravcové, CSc. za velmi podnětné vedení mojí bakalářské práce.

Seznam zkratek

An – Alleanza Nazionale

AVNOJ – Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije

CLN – Comitato di liberazione nazionale

CLNAI – Comitato di Liberazione Nazionale per Alta Italia

CPL – Comitato Popolare di Liberazione

DC – Democrazia cristiana

Ds – Democratici di Sinistra

KPS – Koministična partija Slovenije

M. V. A. C. – Milizia Volontaria Anti Comunista

OF – Osvobodilna Fronta

ORJEM – Organizacija jugoslovanskih emigrantov

ORJUNA – Organizacija Jugoslavenskih Nacionalista

OZNA – Odsek za zascito narodna

PCI – Partito comunista italiano

Pd – Partito democratico

PL – Partito liberale

SLS – Slovenska ljudska strana

TIGR – Terst Istria Gorizia Rijeka

Obsah

Úvod.....	1
1. Kulturně historická rovina a předhistorie problému.....	5
1.1 Historický vývoj italsko- jihoslovanských vztahů po 1. světové válce (1918- 1920).....	7
1.2 Meziválečné období: nástup fašismu a „italianizace“ oblasti.....	10
1.3 Italské represe versus jihoslovanská rezistence během 2. světové války.....	14
2. Foibe: masová likvidace italského obyvatelstva během a po skončení 2. světové války a následný exodus italského obyvatelstva	18
2.1 První vlna fenoménu foibe.....	19
2.2 Druhá vlna fenoménu foibe.....	25
2.3 Masová emigrace italského obyvatelstva.....	26
3. Politická rovina fenoménu foibe.....	28
4. Aktuální debata na italské politické scéně.....	29
Závěr	32
Summary.....	35
Přílohy.....	36-39
Seznam použitých zdrojů.....	40-43

Úvod

Konflikty v oblasti Venezia Giulia, které jsou předmětem této práce, jsou součástí procesu transformace evropského státu, ke kterému docházelo od 19. století až do dnešních dnů. Vymežeme v úvodu oblast našeho zájmu z hlediska geografického. Termín Venezia Giulia, jak je s ním pracováno v této práci, by měl být chápán v historickém významu tohoto pojmu. Jde o oblast odpovídající správní jednotce Přímoří (italsky Litorale, německy Küstenland)¹, která byla součástí Rakouska-Uherska a zahrnovala korunní země Gorizii a Gradišku, Istrii a Terst. Z geografického hlediska jde o oblast sahající od Julských Alp k Jaderskému moři, zahrnující oblast okolí Terstu přes Istrii až k Rijece.²

Region, který byl jako celek v 19. století součástí mnohonárodnostní Habsburské monarchie byl nejprve narušen procesem formování národních států, konkrétně vznikem Italského království v 70. letech 19. století. 20. století přineslo ještě radikálnější zásahy: dezintegrace rakousko-uherské monarchie po 1. světové válce znamenala vznik několika nových států. Region Venezia Giulia se stal hraničním regionem na pomezí Italského království, Rakouska a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Hranice stanovená na Pařížské mírové konferenci, tzv. Wilsonova linie sice měla za cíl respektovat etnické rozložení obyvatelstva, avšak ve skutečnosti se na „opačné“ straně hranice octly početné skupiny obyvatel. Nacionalisticky motivovaná snaha homogenizovat vlastní stát byla příčinou pokusu italianizovat oblasti obývané jihoslovanskými menšinami, které připadly Itálii. 2. světová válka znamenala vyostření násilí mezi jednotlivými skupinami obyvatel a odstartovala proces vzniku nového státního útvaru Jugoslávie. Významným faktorem se nyní stala ideologie a s ní související bipolární uspořádání světa. Komunistická Jugoslávie, hlásící se ke stalinskému SSSR, získala na Pařížské mírové konferenci v roce 1947 podstatnou část regionu Venezia Giulia. Nová hranice nebyla pouze hranicí mezi dvěma státy, ale zároveň hranicí mezi dvěma zneprátelenými ideologickými tábory, vedla zde *železná opona*. Následoval masový odchod italského obyvatelstva z oblastí, které byly

---

¹ Na základě konzultace na oddělení italianistiky FFUK jsem se rozhodla ponechat místní názvy užívané v této práci, které nejsou v českém jazyce běžně vžitě (jako např. Istriie, Terst, a další) v jazyce země, kde se daná místa nachází. Region Venezia Giulia, jak s ním pracuji v této práci, tedy ve smyslu historickém, dnes leží na pomezí Itálie, Slovinska a Chorvatska. Vzhledem k tomu, že převážná část pramenů, ze kterých vycházím je v italštině, rozhodla jsem se pracovat s italským termínem „Venezia Giulia“.

² Viz Příloha č. 1

připojeny k Jugoslávii. Otázka Terstu byla vyřešena rozdělením města a jeho okolí do dvou zón, k definitivnímu vyřešení problému však došlo až připojením jednotlivých zón k Itálii, resp. k Jugoslávii v letech 1954 a 1975.

Rozpadem Jugoslávie na počátku 90. let 20. století se Venezia Giulia octla na pomezí tří států: Itálie, Slovinska a Chorvatska. Dokladem toho, že oblast zůstává velmi turbulentní, mohou být přístupová jednání nových členských států do EU. Italská vláda komplikovala vstup Slovinska, ke kterému došlo v roce 2004, kvůli nevyřešeným majetkovým otázkám, souvisejícím s odchodem italského obyvatelstva z oblastí připojených k Jugoslávii po 2. světové válce [Pupo 2005: 245]. V roce 2006, u příležitosti vzpomínkové akce věnované obětem foibe řekl představitel italské pravice Fini, že před vstupem do EU Chorvatsko *musí nejprve srovnat účty s historií*.³

Ve výčtu konfliktů, ke kterým v hraničním regionu Venezia Giulia v minulosti došlo, má zvláštní postavení ten, který je v italské, ale dnes i v anglosaské historiografii znám pod názvem *foibe*.⁴ Termín foibe se používá k označení historických událostí, při kterých jugoslávští partyzáni pod Titovým vedením a místní chorvatští a slovinští obyvatelé zmasakrovali mezi lety 1943-45 několik tisíc Italů a svých politických odpůrců v oblasti Venezia Giulia. V širším kontextu zahrnuje tento pojem také následný exodus italského obyvatelstva z oblastí připojených po 2. světové válce k Jugoslávii.

Fenomén foibe má dvě základní roviny, které jsou zároveň úzce spjaty s různými interpretacemi tohoto problému. První rovinou je rovina kulturně- historická, kde hraje podstatnou roli historický vývoj vztahů mezi italskou a jihoslovanskou komunitou, žijící v oblasti Venezia Giulia. Interpretace kladoucí důraz na kulturně- historický aspekt problému sledují vzájemné vztahy obou komunit, vyhocené fašistickou snahou italianizovat oblast v meziválečném období, a vnímají foibe jako určité vyústění těchto historických, jazykových, kulturních a etnických problémů v revolučním chaosu konce 2. světové války. Neméně významnou je rovina politická, kdy jsou foibe vnímány jako „politická čistka“ všech odpůrců Titovy komunistické

---

³ Foibe, l'Italia ricorda le vittime. Ciampi: “È storia della nazione”[online] [cit. 2009-04-15]Dostupné z WWW: < <http://www.repubblica.it/2006/b/sezioni/politica/foibe/foibe/foibe.html#>>

⁴ Původní význam slova „foibe“ v italském jazyce spadá do geologické terminologie. Jde o specifický druh podzemního, krasového útvaru, který je charakteristický právě pro oblast Venezia Giulia. Během 2. světové války a bezprostředně po ní, byly tyto jeskynní útvary využívány jugoslávskými partyzány k likvidaci těl nepřátel.

Jugoslávie. Obě základní roviny se v konfliktu prolínají a při seriózním výzkumu není možné jednu, či druhou opomenout.

Foibe jsou zároveň velmi aktuálním tématem na italské politické scéně, přestože jde o události staré více než 60 let. O násilnostech páchaných na italském obyvatelstvu, ke kterým došlo v závěrečné fázi 2. světové války ve Venezia Giulia, se italská veřejnost začala dozvídat až v 90. letech, masově až po roce 2000. Problém se stal záminkou pro politické útoky mezi italskou pravicí a levicí. Obecně se dá říci, že pravicovní politici dali italské levici za vinu, že o těchto masakrech věděla, ale mlčela o nich z loajality k Titovu komunistickému režimu.

To, že foibe jsou tématem, které velmi silně rozděluje nejen italskou politickou scénu, ale také italskou společnost, jsem poznala během mého studijního pobytu v Itálii. Tato zkušenost mě přivedla k hlubšímu zájmu o dané téma a následně i k volbě této problematiky jako tématu mé bakalářské práce.

Cílem mé práce je zmapovat vývoj vztahů mezi Itálií a jihoslovanským obyvatelstvem Rakouska-Uherska, resp. Královstvím SHS, resp. Jugoslávií od konce 19. století do konce 2. světové války v oblasti Venezia Giulia. Tento přehled historického vývoje bude východiskem objasnění kořenů fenoménu foibe. Podle mého názoru byl vliv těchto vztahů– velmi často konfliktních– zásadní pro události, ke kterým v oblasti docházelo po roce 1943 a které jsou nyní předmětem výzkumu pod názvem foibe. Ráda bych porovнала, do jaké míry byly motivy fenoménu foibe kulturně-historického, popř. politického charakteru. Práce by měla primárně odpovědět na to, který z obou výše uvedených faktorů byl v jednotlivých fázích sporu určující motivací pro daný konflikt, respektive do jaké míry byly oba faktory přítomny. Chtěla bych prozkoumat hypotézu, podle které je historické pozadí konfliktu příliš zásadní na to, aby foibe mohly být považovány pouze za politickou čistku.

Východiskem pro můj zájem o fenomén foibe byla probíhající politická debata na italské politické scéně a vnímání událostí italskou společností, práce si přesto neklade za cíl přinést politologický rozbor aktuálních událostí. Jádrem mého výzkumu jsou události předcházející této debatě, práce by proto svým charakterem měla spadat spíše do oblasti dějin mezinárodních vztahů. Výzkumná strategie zpracování projektu je založena na metodách historické deskriptivní analýzy a historické diachronní komparace s jejichž využitím bude sledován vývoj vztahů mezi italskou a jihoslovanskou komunitou ve Venezia Giulia v konkrétním časovém období od 80. let 19. století až do konce 2. světové války. Dynamika vývoje těchto vztahů bude

sledována v kontextu působení významných historických změn, jakými bylo střídání několika ideologicky odlišných režimů.

Relevantní vědecký výzkum fenoménu foibe se rozšířil v 90. letech, po rozpadu Jugoslávie a vzniku samostatných států Slovinska a Chorvatska. Byla navázána spolupráce mezi italskými historiky a jejich slovinskými a chorvatskými kolegy. Dlouhodobě se výzkumu fenoménu foibe věnuje Universitá di Trieste, zde působící profesor Raoul Pupo je považován za předního odborníka na danou problematiku. Právě z jeho prací (*Il lungo esodo, Le foibe giuliane 1943-1945*), při zpracování této práce často vycházím. Dalšími použitými zdroji jsou publikace Guida Rumiciho (*Infoibati*), který se dlouhodobě zabývá historií regionu Venezia Giulia a Giovanniho Olivy (*Foibe*), obě publikace mají podle mého názoru určité limity, které je nutno brát v potaz. Rumici na pozadí kvalitně zpracované historické studie předkládá několik konkrétních příběhů obětí fenoménu foibe, tyto části vzbuzují dojem tendenčnosti. U Giovanniho Olivy je třeba přihlídnout k jeho levicové politické orientaci, která je v daném případě velmi podstatná, vezmeme-li v úvahu propojenost politiky a rozdílných interpretací daného fenoménu. Publikace profesorky Marii Cattaruzzi (*L'Italia e il confine orientale*) sleduje vztahy italské a jihoslovanské komunity ve Venezia Giulia v proměnách velkých historických změn, které se zde udály a zasazuje je do širšího kontextu, aniž by se uchylovala k jednostrannému pohledu na citlivou otázku italské historie. Glenda Sluga (*The Problem of Trieste and the Italo-Yugoslav Border: Difference, Identity and Sovereignty in Twentieth-Century*) zpracovává problematiku terstské otázky nejen z pohledu historického, zaměřuje se na rozměr národnostní a především na problematiku identity jednotlivých skupin. Obě posledně zmíněné knihy byly velmi přínosné pro zpracování první části méj bakalářské práce, která se věnuje vývoji vztahů mezi jednotlivými komunitami.

Původně plánovanou cyklickou strukturu práce, tedy úvodní rozbor fenoménu foibe a následný postup ke kořenům problému, jsem nahradila, z důvodu lepší srozumitelnosti při omezeném rozsahu práce, chronologicky řazenou strukturou geneze kořenů zkoumaného fenoménu.

1. Kulturně- historická rovina a předhistorie problému

Zájem o fenomén foibe mě přivedl k hledání kořenů tohoto problému. Násilnosti páchané Titovými partyzány během 2. světové války a těsně po jejím skončení v oblasti Venezia Giulia jsou mnohými chápány jako likvidace politických odpůrců nově vznikající komunistické Jugoslávie, avšak dlouhodobé soužití italského a jihoslovanského obyvatelstva v oblasti Venezia Giulia vybízí ke zkoumání vztahů mezi oběma komunitami také z hlediska etnického a kulturního.

Teritoriální vymezení zkoumané oblasti je obsaženo v úvodu práce, zmiňme, jak vnímaly danou oblast jednotlivé strany v historii. Italové považovali tuto oblast za přirozenou součást historického území Benátska (Venezia) a dali ji název Venezia Giulia (Julské Benátsko) na počest slávy římské říše Julia Caesara. Zahrnovali sem oblast od rakouské provincie Kraňsko až po přístav Rijeku. Slovinci oblast nazývali Julijska Krajina a řadili sem oblasti obývané slovinsky hovořícím obyvatelstvem včetně těch, které se po sjednocení staly součástí Italského království [Sluga 2001: 13].

Sledovala jsem vývoj vztahů mezi oběma stranami zhruba od 80. let 19. století a dospěla k přesvědčení, že historie těchto vztahů je naprosto klíčová pro pochopení událostí, ke kterým došlo během 2. světové války a bezprostředně po ní. Jako hranice mi posloužila 80. léta 19. století z následujících důvodů: v tomto období se objevují první konflikty mezi Itálií a jihoslovanským obyvatelstvem. Podstatnou roli v jejich vzniku sehrál proces sjednocení Itálie, tj. vznik samostatného Italského království. Po porážce Rakouska Pruskem roku 1866 uzavřela Itálie s Rakouskem příměří, Rakousko uznalo Italské království a souhlasilo s vyhlášením plebiscitu v Benátsku, který následně rozhodl o připojení Benátska k Itálii. S připojením Benátska k Italskému království souvisel jeho přerod ze státu regionálního na stát národní a následovala okamžitá změna politiky vůči menšinám charakteristická snahou homogenizovat obyvatelstvo, v první řadě po jazykové stránce.⁵

Paralelně s tímto procesem docházelo k národnímu sebeuvědomění jihoslovanských národů. Slovinci si začali vytvářet autonomní politický a ekonomický systém, zatím v rámci rakousko-uherské monarchie. Předtím převážně rurální

---

⁵ *Relazioni italo-slovene 1880-1956*. [online] [cit. 2009-04-15] Dostupné z WWW: <http://www.kozina.com/premik/indexita_porocilo.htm>

jihoslovanské obyvatelstvo se stěhovalo do měst a přinášelo si vlastní jazyk a kulturu.

Je velmi zajímavé, že i přes těsnou teritoriální blízkost, nebo lépe řečeno promíšenost italského a jihoslovanského obyvatelstva v Přímoří, přetrvávala představa dvou kulturně naprosto odlišných světů [Sluga 2001: 13-15]. Italské obyvatelstvo, reprezentované především městskými elitami se vyznačovalo pocitem kulturní nadřazenosti nad „barbarskými“ Slovy, žijícími převážně na venkově [Sluga 2001: kap.1].

Proces ekonomicko-společenské emancipace slovanského živlu byl velmi rychlý, avšak v institucionálním uspořádání společnosti se neprojevoval dostatečně. Instituce se nepřizpůsobily těmto demografickým proměnám a politické zastoupení v důležitých funkcích státní správy neodpovídalo reálným poměrům mezi národnostními skupinami. Až do 1. světové války prakticky chyběla trvalejší spolupráce mezi oběma skupinami a rozvíjelo se tak spíše vědomí příslušnosti k národu než k teritoriu. Atmosféra byla stále více napjatá a vytvořilo se ideální prostředí pro vznik nacionalisticky laděné ideologie italských iredentistů.⁶

Iredentistické snahy se ovšem projevy již po připojení Benátska k Italskému království, italští iredentisté si nárokovali regiony Trentino a Venezia Giulia. Podle M. Cattaruzzi prošlo jejich hnutí určitým vývojem. Zatímco na počátku jeho ideologie vycházela z mazziniánského republikanismu postupem času se posunula k nacionalistickému principu [Cattaruzza 2007: kap.1]. Od 80. let začínaly ve větších městech Přímoří vznikat organizace podporující italský jazyk a kulturu. Nacionalisticky laděná politika Italů v oblasti Venezia Giulia velmi komplikovala kulturní a jazykový rozvoj slovinského a chorvatského obyvatelstva. Italové například vystupovali proti otevírání slovinských škol, veřejnému používání slovinštiny, umístování vývěsních štítů ve slovinštině či chorvatštině [Cattaruzza 2007: 37].

Přestože není známo, že by iredentisté měli přímý vliv na některou z italských vlád, jejich požadavky byly všeobecně přijímány širokou veřejností. Italský expanzionismus živený vzpomínkami na slávu římského impéria dosáhne svého vrcholu až v období fašismu, nesmíme však zapomenout, že se projevoval již od 19. století a že požadavek připojení regionů Trentina a Venezia Giulia, které byly tehdy součástí Rakouska-Uherska, k Italskému království byl jedním z hlavních důvodů vstupu Itálie

---

⁶ In *Relazioni italo-slovene 1880-1956*. [online] [cit. 2009-04-15] Dostupné z WWW: < http://www.kozina.com/premik/indexita_porocilo.htm >

do 1. světové války po boku Dohody.

Dne 26. 4. 1915 podepsal zástupce italské vlády ve Velké Británii tajný dokument, zvaný Londýnská smlouva. V této úmluvě, kterou podepsala italská vláda spolu se zástupci Francie, Velké Británie a Ruska, se Itálie zavazuje vstoupit do 1. světové války po boku těchto mocností proti Rakousku-Uhersku a Německu. Za vstup do války je Itálii přislíbena řada území: oblasti dnešních regionů Trentino-Alto Adige, Friuli-Venezia Giulia, dále území Istrie s výjimkou přístavu Rijeka, severní část Dalmácie a ostrovy u severní Dalmácie. Itálie dále měla získat kontrolu nad některými oblastmi Albánie, Turecka a stabilizovat své nejisté postavení v severní Africe [Feltri 2002: 71]. Přestože Itálie byla názorově rozdělena a vstup země do války neměl podporu mezi všemi politickými elitami, ani mezi veškerým obyvatelstvem, země nakonec vstoupila do války v květnu 1915.

Italská fronta byla dlouhá zhruba 700 kilometrů a vojenské operace se odehrávaly ve dvou oblastech. První oblastí bylo Trentino, druhou byla oblast Krasu [Feltri 2002: 73], která se dnes nachází ve Slovinsku, ale zasahuje do severovýchodní oblasti Itálie. Italské vojenské jednotky tedy bojovaly právě v oblasti, která je předmětem této práce.

Územní požadavky, se kterými Itálie vstupovala do 1. světové války, se ovšem již na Pařížské mírové konferenci ukázaly jako velmi nereálné.

1.1 Historický vývoj italsko-jihoslovanských vztahů po 1. světové válce (1918-1920)

Konec 1. světové války přinesl nové uspořádání Evropy. Pařížská mírová konference, vycházející z principu práva na sebeurčení národů a podporující vznik nových hranic na základě etnického klíče představovala pro Itálii velmi trpké zklamání.

Mírová smlouva s nově vzniklým Rakouskem byla podepsána 10. 9. 1919 v Saint-Germain-en-Laye. Touto smlouvou byl stvrzen vznik Rakouské republiky a potvrzena nezávislost nově vzniklých, nástupnických států rakousko-uherské monarchie. Itálie získala dnešní Trentino-Alto Adige, Istrii, Terst s okolím. Itálie přitom vkládala velké naděje do Londýnské smlouvy, která ovšem obsahovala mnohem rozsáhlejší územní požadavky. Nově vzniklé Království SHS mělo mít s Rakouskem

hranici ustavenou na základě národnostní linie [Nálevka 2000: 10]. Delegace Království SHS na konferenci požadovala kromě celé Dalmácie a Istrie také Terst a Gorizii.

Italská delegace byla, stejně jako italská veřejnost, z průběhu a výsledků jednání velmi rozladěna. Americký prezident Wilson dal najevo, že jednání o východní části Istrie a o Dalmácii, na které Itálie vznášela nárok a které byly obývány převážně chorvatským obyvatelstvem, nebudou vázána na Londýnskou smlouvu z roku 1915. Americká delegace se dále stavěla kladně ke vzniku nového jihoslovanského státu a podporovala politickou linii, která při tvorbě hranic kladla etnickou příslušnost nad ekonomické či strategické zájmy jednotlivých států [Cattaruzza 2007: 124].

Velmi sporným bodem Pařížské mírové konference se dále stalo přístavní město Rijeka. Itálie si před koncem 1. světové války Rijeku nenárokovala, protože šlo o důležitý rakousko-uherský přístav a pokud by Itálie získala i Terst, Rakousko-Uhersko by se ocitlo bez možnosti přístupu k moři. Nová situace ovšem nastala po rozpadu Habsburské monarchie. Italská delegace požadovala připojení Rijeky k Itálii s odvoláním na národnostní princip.

Přehnané požadavky italské delegace velmi zhoršily její vyjednávací pozici. Poté co prezident Wilson vyjádřil přesvědčení, že by hranice mezi oběma státy měla, jak nejvíce to bude možné, respektovat etnické hranice mezi italským a jihoslovanským obyvatelstvem a navrhl konkrétní hranici, nazvanou po něm Wilsonova linie⁷, italská delegace opustila v dubnu 1919 mírovou konferenci. Toto gesto sice mělo velkou podporu u italské veřejnosti, avšak italské diplomacii určitě nepřineslo očekávaný efekt a již v květnu se delegace opět vrátila k mírovým jednáním [Cattaruzza 2007: 124]. Otázka Rijeky měla být nakonec vyřešena kompromisem: Rijeka a její okolí bude prohlášena za „Svobodný stát Rijeka“ [Sluga 2001: 33]. Po pěti letech od vyhlášení tohoto státu se měl uskutečnit plebiscit o připojení k Itálii, Království SHS, nebo zachování statu quo. V září 1919 však byla Rijeka obsazena italským básníkem Gabrielem D'Annunziem a skupinou složenou z nacionalistů a válečných veteránů, město mělo být připojeno k Itálii i za cenu násilí. Tyto události přesvědčily Království SHS a Itálii o nutnosti dalšího jednání o společné hranici. V listopadu roku 1920 byla ve Villa Spinola poblíž Rapalla podepsána tzv. Rapallská smlouva, která stanovila hranici mezi oběma státy.

V prvním článku smlouvy byl Itálii přiznán Terst, Gorizie, Gradiška a Istrie.

---

⁷ Viz Příloha č. 2

Itálii byl dále přidělen Zadar a ostrovy Kvarnerského zálivu Cres, Lošinj, Pelagruža a Lastovo. Ostatní ostrovy zálivu připadly Království SHS. V Rapallské smlouvě je dále potvrzeno vyhlášení Rijeky jako svobodného státu. Po vytvoření nové hranice se zhruba 400.000 Slovinců a přes 100.000 Chorvatů stalo součástí Itálie. Pro Slovince byla tato skutečnost velmi závažná, vezmeme-li v potaz, že slovinská populace čítala zhruba 1,5 miliónu obyvatel [Cattaruzza 2007: 162].

Diplomatická jednání o společné hranici obou království byla doprovázena mnoha incidenty a střety mezi italským obyvatelstvem na straně jedné a příslušníky nově vzniklého Království SHS na straně druhé. V každodenním životě obyvatel regionu Venezia Giulia se krátce po skončení první světové války objevil fenomén, který italská historiografie označuje termínem *fascismo di confine* (pohraniční fašismus) a který sleduje, jak se projevoval fašismus v pohraničních oblastech Itálie. Tento jev je podle Pupa charakterizován antislavismem a to jak v politice zahraniční, kde se projevuje nepřátelským postojem k nově vzniklému Království SHS, tak v politice vnitřní, kde je demonstrován snahou zbavit slovinské a chorvatské obyvatelstvo žijící na území Itálie všech vlastních národnostních projevů [Pupo 2005: 33].

Jedním z největších incidentů, ke kterým došlo v oblasti Venezia Giulia v období, kdy probíhala diplomatická jednání o sporné hranici mezi oběma královstvími, byl požár *Narodniho Domu*, známého též jako *Hotel Balkan*, v Terstu. Tato moderní stavba, situovaná přímo v centru města, sloužila jako administrativní sídlo a kulturní centrum slovanského živlu působícího v Terstu. Pro italské nacionalisty byla tato stavba symbolem etablované střední třídy slovanského obyvatelstva žijícího v Terstu a byla jim tedy trnem v oku. Dne 13. července 1920, tedy v době kdy probíhala předrapallská jednání se u příležitosti protislovanské demonstrace shromáždili terstští fašisté a nacionalisté a zapálili *Narodni Dom*. Tato událost nebyla ojedinělá, v letech 1919-20 byla oblast bývalého rakousko-uherského Litoralu horkou zónou, kde se střetával italský nacionalismus s tím slovinským a chorvatským. Na povrch se dostávaly i antagonismus a rozpory staršího data [Oliva 2002: 33].

První poválečná léta byla ve znamení napětí mezi oběma královstvími. Pařížská mírová konference postavená na principu sebeurčení národů a etnické tolerance měla na příkladu nově vzniklého Království SHS a jeho italského souseda ukázat, že při aplikování výše uvedených principů je možné demokratické fungování obou států. Memoranda obou království brzy ukázala, že jednání o sporných územích budou velmi komplikovaná. Podstatným rysem tohoto období je hluboká nespokojenost

Itálie s průběhem mírových jednání. Demonstrativní odjezd a následný návrat italské delegace na Pařížskou mírovou konferenci byl italskou veřejností vnímán jako prohra a ponížení, Italové se cítili velmi dotčeni tím, že ač vyšli z války na straně vítězů, nebyly splněny jejich územní požadavky. Jeden z nejznámějších kritiků poválečného uspořádání básník Gabriele D'Annunzio je autorem termínu „zmrzačené vítězství“ (ital. *vittoria mutilata*), ten velmi přesně vystihuje frustraci, kterou italský národ prožíval po první světové válce. Je nepochybné, že tato atmosféra připravila živnou půdu pro nástup fašistické ideologie, která se začala brzy po válce rozšiřovat i v oblasti Venezia Giulia.

1.2 Meziválečné období: nástup fašismu a „italianizace“ oblasti

Vývoj událostí ve zkoumané oblasti je v meziválečném období velmi úzce spjat s postupným nástupem Mussoliniho fašistické diktatury. Za oficiální vznik fašismu bývá považován 23. březen 1919, kdy na milánském náměstí San Sepolcro došlo k vyhlášení základních programových bodů hnutí. Akční jednotky fašistického hnutí, tzv. *fasci di combattimento*, se začaly rychle rozrůstat po celé Itálii. Již v dubnu 1919 vznikla fašistická organizace v Terstu, o rok později existovaly dobrovolnické jednotky určené k obraně města. Právě tito dobrovolníci se pod vedením Francesca Giunty podíleli na požáru *Narodniho Domu*. Na jaře roku 1921 byla fašistická organizace v Terstu se 14 756 zaregistrovanými tou nejpočetnější v celé Itálii [Oliva 2002: 38].

Poté co se v roce 1922 fašisté po tak zvaném pochodu na Řím legálně ujali moci, *fascismo di confine* se svým způsobem stal oficiální doktrínou, která nalézala podporu široké veřejnosti. Protislovanské nálady mohly být navíc díky fašistické administrativě snadno proměněny v konkrétní akce.

Jedním z nejdůležitějších cílů fašismu se stala italianizace území získaných po 1. světové válce. Proces asimilace jihoslovanského obyvatelstva měl být proveden rychle a třeba i násilnými metodami. Jedním z prvních kroků bylo rozprášení slovinských a chorvatských elit, které se v oblasti Venezia Giulia etablovaly již od 80. let 19. století a které byly zásadními nositeli národní kultury [Pupo 2005: 34].

Mussoliniho opatření namířená proti menšinám našla brzy realizaci v konkrétních zákonech: po školské *reformě Gentile* z roku 1923 nebylo možné

v italských školách používat jakékoliv jiné jazyky než italštinu. Dalším důležitým opatřením bylo zřízení Speciálního inspektorátu pro Kras (italsky Ispettorato speciale del Carso), což byl autonomní orgán vojenského charakteru určený ke kontrole slovinských vesnic [Oliva 2002: 40]. Jak se Mussoliniho režim stával stále tvrdší diktaturou, opatření namířená proti slovanským menšinám nabývala na intenzitě. Dekret z roku 1925 zakazoval používání jiného než italského jazyka u soudů, na úřadech a nakonec i v obchodech a na veřejných místech. Školství, jako jedna z nejlivnějších oblastí šíření, nebo naopak potlačování určité kultury, se stalo velmi sledovaným. Do roku 1930 byly uzavřeny všechny slovinské a chorvatské školy [Oliva 2002: 40-42].

Kromě učitelů byla velká pozornost věnována také představitelům církve, jako osobám, které mají největší vliv na běžné obyvatelstvo. Slovanský klér byl obětí zavražďování již od prvních poválečných let, docházelo k fyzickému násilí i k ničení majetku. Lateránské smlouvy z roku 1929 stanovily, že se nemělo dostávat výhod duchovním, kteří neměli italské občanství. Hodnostáři diecézí a far dále museli prokázat znalost italštiny. Na druhou stranu smlouvy povolovaly výuku náboženství v mateřštině na základních školách. V reálném životě byli fašisté působící na lokální úrovni často důslednější, než jak to vyžadoval zákon. Roku 1931 byl z Gorizie odvolán arcibiskup Borgia Sedej a byl nahrazen italským arcibiskupem Carlo Margottim. Roku 1936 podal demisi terstský biskup Luigi Fogar, který sice nezastával antifašistické postoje, ale držel se principu vykonávání náboženských aktů a výuky v mateřském jazyce věřících [Cattaruzza 2007: 189].

V roce 1927 byl dále vydán zákon nařizující poitalštění příjmení, zákon z roku 1928 šel ještě dále, když zakázal dávat novorozencům jména shledaná jako *směšná, nemorální, nebo překračující meze veřejného mínění* [Pupo 2005: 37]. Během několika let se Venezia Giulia zaplnila jmény jako Mamelì, z původního Mamilovič, nebo Millo z původního Miloš.

Slovinskému a chorvatskému obyvatelstvu, které se po 1. světové válce ocitlo za hranicemi Italského království, bylo znemožňováno jakýmkoliv způsobem projevat svou národní identitu.

Spojení „národní identita“ v tomto případě vybízí k zamyšlení, do jaké míry byla tato identita vyvinuta, vezmeme-li v potaz, že historie Slovinců a Chorvatů byla do roku 1918 spojena s osudem Habsburské říše. Tohoto argumentu často využívali někteří italští, a nejen nacionalisticky ladění autoři k ospravedlnění politiky italianizace [Pupo 2005: 40]. Tento pohled se však zdá být alibistický, přihlédneme-li ke skutečnosti, že

vymezení „národní identity“ nemusí nutně souviset s vymezením státním. Takový postoj navíc potvrzuje stereotyp o nevzdělaném slovanském zemědělci, který má být zkultivován nositeli římské tradice.

Po 1. světové válce a následném připojení oblastí obývaných jihoslovanskými menšinami k Italskému království došlo k migraci obyvatelstva. Neexistují přesné údaje o počtu slovinských a chorvatských obyvatel, kteří v meziválečném období opustili oblast Venezia Giulia, avšak podle jugoslávských historiků jde o číslo blízké se sto tisícům. Počet slovanského obyvatelstva v Terstu se na příklad snížil z 59 319 na 18 150, v Gorizii z 24 402 na 17 133, v Pule z 19 941 na 5 420 a v Rijece z 15 687 na 6 364 [Pupo 2005: 43].⁸ Mezi emigranty byli především intelektuálové a učitelé, dále političtí představitelé a zástupci kulturních organizací, rozpuštěných režimem. Naprostá většina chorvatských a slovinských emigrantů uprchla do Jugoslávie⁹, nebo jiných evropských států, další odjeli do Latinské Ameriky. Již první vlny uprchlíků příjíždějících do Jugoslávie musely čelit tvrdé realitě uprchlických táborů, avšak situace se ještě výrazně zhoršila začátkem 30. let, když do Evropy dorazila hospodářská krize. Souboj o pracovní místa se negativně promítl do vztahů mezi přistěhovanci a místním obyvatelstvem a termín *Primorec*, kterým byli označováni uprchlíci z Venezia Giulia, se stal hanlivým pojmenováním [Pupo 2005: 51].

Slovinské a chorvatské obyvatelstvo, které uprchlo z oblastí připojených k Itálii do Jugoslávie, začalo brzy vyvíjet aktivní činnost a sdružovat se. Právě v tomto prostředí se zrodily skupiny slovinského a chorvatského národního odboje. V roce 1921 byla v Lublani vytvořena sekce teroristické skupiny ORJUNA (*Organizacija Jugoslavenskih Nacionalista*), která organizovala popravy Slovinců a Chorvatů, kteří se přidali k fašistům, a dále sérii teroristických útoků na italském území. Později vznikla skupina ORJEM (*Organizacija jugoslovanskih emigrantov*), jejíž charakter byl více politický a které se podařilo navázat kontakty i s italskými antifašisty. V roce 1927 skupina mladých Slovinců a Chorvatů založila organizaci TIGR, jejíž název byl složen z počátečních písmen důležitých místních názvů oblasti: Terst, Istrie, Gorizie, Rijeka. Organizace TIGR navazovala na činnost předešlých odbojových skupin a jejím hlavním programem byl boj proti fašismu [Molinari 1996: 12]. Nejčastějším cílem podzemních

---

⁸ Důležité je zmínit, že čísla se mohou lišit v závislosti na tom, k jaké národnosti se obyvatelstvo přihlásilo při sčítání obyvatelstva v letech 1910 a 1921. Přesné údaje není možné určit, čísla proto uvádím především pro obecnou představu.

⁹ V roce 1929 bylo Království Srbů, Chorvatů a Slovinců přejmenováno na Jugoslávii.

organizací byli slovinští a chorvatští kolaboranti, při útoku na redakci fašistického časopisu *Il Popolo di Trieste* byl zabit jeden z novinářů. V roce 1930 byl veden proces proti členům antifašistických skupin, ve kterém byly vyneseny 4 rozsudky smrti, mnozí další byli odsouzeni k mnohaletým trestům [Cattaruzza 2007: 192].

Roku 1931 byla v Bělehradě založena organizace *Zveza jugoslovanskih emigrantovi z Julijske krajine*, sdružující emigranty z Venezia Giulia. I tato organizace pokračovala v naplňování programu ozbrojeného antifašismu. Italské deníky začaly přinášet zprávy o válce na východní hranici.

S narůstajícím počtem protifašistických akcí na severovýchodní hranici Itálie a se zhoršujícími se vztahy mezi oběma zeměmi sílila i protislovanská propaganda v tisku. Opět se objevil biologický aspekt a etnické odlišnosti mezi Italy a Slovany. Fašistické deníky jako například *Popolo di Trieste*, vyzývaly italskou vládu, aby *odstranila vřed* nebo aby *očistila oblast od slovanské bažiny* [Sluga 2001: 31]. Novinář Ragusin-Righi viděl ve slovanském obyvatelstvu žijícím nyní v Itálii *nové italské občany, kteří ještě potřebují být zkultivováni, a kteří se časem stanou pravými Italy, a to i ve svých pocitech* [Sluga 2001: 31].

Pocit kulturní superiority, který italský národ choval vůči svým východním slovanským sousedům, získal v meziválečném období nové rozměry. Fašistický režim začal aplikovat politiku italianizace území nabytých po první světové válce jako součást svého politického programu. V období mezi válkami vygradovalo napětí ve vztazích Itálie a Jugoslávie, každodenní soužití obyvatel žijících v oblastech připojených k Itálii se také velmi silně vyhrotilo.

Na závěr kapitoly ještě zmiňme, jak se v meziválečném období vyvíjel poněkud specifický případ Rijeky. V roce 1924 došlo k podpisu Římské smlouvy, která přinesla nové řešení: Svobodný stát Rijeka zanikl a přístav byl rozdělen mezi Itálii a Království SHS. K Itálii byla anektována Rijeka a Království SHS připadlo předměstí Sušak.

1.3 Italské represe versus jihoslovanská rezistence během 2. světové války

Po německé invazi do Polska a následném vypuknutí 2. světové války v září 1939 Jugoslávie zachovala neutralitu. Ostatní státy Balkánského poloostrova, s výjimkou Řecka, se brzy dostaly do německo-italské sféry vlivu. Počátkem roku 1941 začal Hitler stupňovat tlak na vládu Dragiše Cvetkoviće, chtěl si pojistit svůj vliv nad celým regionem Balkánského poloostrova.

Záminka k invazi do Jugoslávie se objevila poté, co v březnu roku 1941 vojenský převrat smetl vládu Dragiše Cvetkoviće a regenta Pavla. Tento puč byl reakcí na připojení Jugoslávie k Paktu tří, ke kterému došlo podpisem smlouvy dne 25.3 1941 ve Vídni [Cattaruzza 2007: 209]. Novým králem se stal regent Petar a do čela vlády se postavil generál Dušan Simović. Simovićova vláda přerušila diplomatické styky s Německem a usilovala o uzavření spojeneckého paktu se Sovětským svazem, ten však přistoupil pouze na uzavření smlouvy o přátelství a neútočení [Veselý 2007: 291]. Německá invaze do Jugoslávie přišla 6. dubna, tedy den po podpisu smlouvy se Sovětským svazem.

Po dubnové invazi měla Jugoslávie prakticky zmizet z mapy: její jednotlivé části měly připadnout Německu, Bulharsku, Maďarsku a samozřejmě Itálii. Dále byl vyhlášen Nezávislý stát Chorvatsko v jehož čele stanul fašistický nacionalista Ante Pavelić. Tento malý státní útvar, existující v období 2. světové války byl spojencem Třetí říše a jeho cílem bylo vytvoření křesťansko-korporativního státu. V průběhu války se stal objektem mocenského soupeření mezi Německem a Itálií. Německo dále zabralo severní část Slovinska a převzalo vojenskou kontrolu nad Vojvodinou a částí Srbska, Maďarsko získalo Bačku, Bulharsko okupovalo Vardarskou Makedonii a jižní část Srbska [Oliva 2002: 54].

Při rozdělování Jugoslávie si přišla na své i Itálie, když získala jižní část Slovinska, Kranjsku¹⁰, část Dalmácie a Černé Hory. Po připojení těchto území došlo k vytvoření nových provincií: Lublaňské ve Slovinsku a Splitské a Kotorské v Chorvatsku. Poslední dvě jmenované vytvořily spolu se Zadarskou provincií tzv. *Governatorato generale della Dalmazia*. Celkem se tak pod italskou nadvládu dostalo

---

¹⁰ česky Kraňsko, historická země ve Slovinsku.

zhruba 800 000 Slovinců a Chorvatů [Oliva 2002: 55].

Vláda generála Simoviće i regent Petar, kteří se dostali k moci po puči v březnu roku 1941, byli nuceni uprchnout do Sarajeva, odtud potom do Černé Hory a dále do Palestiny, která byla pod britským vlivem.

Již od počátku války docházelo v oblastech zabraných Itálií k tvrdým protislovinským a protichorvatským opatřením. Po invazi hitlerovských vojsk dne 6. dubna 1941 se situace ještě zradikalizovala. Zároveň krátce po italsko-německé invazi začaly vznikat odbojové organizace s cílem osvobodit zemi od italské nadvlády.

Dne 27. dubna 1941 byla v Lublani založena *Osvobodilna Fronta* (OF), organizace vzniklá za účelem boje s okupanty. Cílem OF bylo zakládání partyzánských skupin a ozbrojený boj proti italské nadvládě. K organizaci se připojily elementy různorodého ideologického i sociálního zaměření. Ústředním komponentem byla Slovinská komunistická strana KPS, avšak součástí byly také nacionalisticky, liberálně nebo křesťansko-sociálně smýšlející skupiny. První významnější akce partyzánských skupin se projevily v létě 1941, kdy docházelo k přerušování komunikačních linek, k akcím namířeným proti menším vojenským jednotkám, nebo k zabíjení vojáků a představitelů režimu [Oliva 2002: 55-57]. Vliv OF se velmi rychle rozšířil i za hranice Lublaňské provincie, především do regionu Venezia Giulia, kde brzo začalo docházet k navazování kontaktů s italskými antifašisty; později OF započala spolupráci také s maršálem Titem.

Partyzánské hnutí bylo aktivní v rámci celé Jugoslávie. Po německé nacistické a italské fašistické invazi vznikla organizace AVNOJ (*Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije*), která byla jakýmsi zastřešujícím orgánem osvobozeného odboje a v jejímž čele stál maršál Tito. Ustavující sjezd protifašistické rady se konal v listopadu 1942 v Bihači. Pod Titovým vedením se tato organizace projevovala na územích, která kontrolovala, jako vláda. Vytvořila si vlastní civilní administrativu a odstartovala sérii společenských změn.¹¹

Ideologická polarizace, která gradovala během 2. světové války mezi fašistickými a nacistickými režimy na straně jedné a sovětským komunismem na straně druhé, se do značné míry projevila i v italsko-jugoslávském konfliktu. Radikální

---

¹¹ *Yugoslavia*. Europe Since 1945: An Encyclopedia. First edition. Ed. Bernard A. Cook. Garland, 2001. [online] Routledge Reference Resources online. Taylor & Francis Publishing Group. Charles University [cit. 2009-03-17]
Dostupné z WWW: http://www.reference.routledge.com/subscriber/entry?entry=w033_w033b1130.

protifašistická opozice byla tvořena především partyzány sympatizujícími s komunistickou ideologií a to ať šlo o skupiny slovinské, chorvatské, nebo italské. Důležité je však zmínit, že antifašistický odboj nebyl tvořen výhradně komunisty, ale že šlo o skupiny pestřejšího ideologického složení.

Ve Slovinsku se kolem lidové strany SLS objevil proud kolaborující s fašistickým režimem. Podle Cattaruzzi tento jev souvisí s tím, že program SLS byl založen na hodnotách pozdně habsburské společnosti, tedy katolicismu a tradicionalismu. Program strany tedy nebyl tolik vzdálen fašistické verzi křesťansko-sociálního korporativismu [Cattaruzza 2007: 218]. Kolaborace SLS s fašisty se dá také vysvětlit zarytým antikomunismem, který byl jedním z hlavních pilířů její ideologie. Antikomunismus stál také u zrodu organizace nazvané *Milizia Volontaria Anti Comunista* (M. V. A. C.). Členy organizace byli dobrovolníci z řad Jugoslávčů, kteří v rámci boje proti komunismu spolupracovali s fašistickými jednotkami.

Setkáváme se s klíčovým momentem konfliktu: princip národnosti, který sehrál nezastupitelnou roli při řešení mezinárodního uspořádání po 1. světové válce, není již tím jediným, ani nejdůležitějším kritériem. Stejně důležitým se stává princip ideologický.

Na stále sílící partyzánské hnutí a rostoucí počet antifašistických akcí zareagoval režim velmi tvrdou odpovědí. Významnou roli opět sehrál fašistický tisk, který líčil partyzány jako krvelačné stvůry žijící v lesích, objevil se zde znovu podtón odkazující k necivilizovanosti barbarských Slovanů [Oliva 2002: 58]. Mnohem závažnější byla ovšem opatření, která přímo ohrožovala životy civilistů: zastrásování, zapalování celých vesnic, deportace do koncentračních táborů a popravky.

Uvedeme jen nejznámější příklady pro ilustraci situace. Hrůzy, které prožili ti, kteří zažili 2. světovou válku, ať už byli jakékoliv národnosti nebo ideologického smýšlení, lze samozřejmě slovy postihnout jen velmi těžko. Fašistický režim se rozhodl velmi tvrdě zasahovat proti jakýmkoliv antifašistickým akcím, tvrdé postihy čekaly nejen aktéry těchto akcí, ale také ty, kteří by jim případně nějakým způsobem napomáhali. V červnu roku 1942 bylo popraveno sedmdesát Slovinců a Chorvatů z oblasti Villa Nevoso a vypáleno několik vesnic [Molinari 1996: 29]. Známý je také případ vesnice Podhum, kde došlo k vyvraždění obyvatel a následnému vypálení domů poté, co jugoslávští partyzáni unesli zdejšího učitele.¹²

---

¹² *Fiume Quarnero*[online] [cit. 2009-03-17]

Dalším krokem v boji proti partyzánskému odboji byly deportace partyzánů a podezřelých z napomáhání partyzánské činnosti do koncentračních táborů. Strach z nezvládnutí situace vedl k vybudování táborů určených k internování těchto obyvatel, podle Pupa byl počet internovaných více než 30 000 [Pupo 2005: 65]. Táboře byly vybudovány v různých oblastech Itálie, mezi nejznámější patří ty v Gonars, Chiesanuova, Grumello nebo ten na dnes chorvatském ostrově Rab, celkový počet táborů měl dosáhnout čísla 202 [Oliva 2002: 59]. Životní podmínky v těchto táborech byly velmi tvrdé a zvláště v letních měsících bylo vlivem špatného hygienického zázemí procento mrtvých velmi vysoké. Zdůrazněme však, že tyto tábory nebyly, na rozdíl od těch nacistických, určeny k plánovanému vyvražďování obyvatelstva primárně na základě rasového původu. Kromě partyzánů a jejich rodin, ať už šlo o ženy, děti, nebo staré lidi, zde končili i obyvatelé, kteří prostě jen žili v zónách se zvýšenou aktivitou partyzánské hnutí. Zvláště alarmující byly podmínky v koncentračním táboře na ostrově Rab, kde kvůli podvýživě, infekcím a katastrofálním hygienickým podmínkám zemřelo až 1400 ze zhruba 5000 internovaných [Cattaruzza 2007: 230]. Podle údajů, které zveřejnila jugoslávská vláda po skončení 2. světové války, bylo pod italskou nadvládou internováno 67 230 Slovinců, tedy zhruba 18% z celkového počtu obyvatel. Podle posledních průzkumů bylo během 2. světové války internováno kolem 25 000 Slovinců [Carlotti 1996: 568].

V červenci roku 1943 se spojenecká vojska vylodila na Sicílii a definitivně odstartovala krizi fašistické diktatury. Dne 25. července 1943 došlo k Mussoliniho svržení a na jeho místo byl dosazen generál Badoglio. Badoglioova vláda byla svolná k jednání s angloamerickými spojenci a 3. září byla podepsána smlouva o příměří. Badoglio se snažil získat čas, ale 8. září byl pod nátlakem Spojenců donucen oficiálně oznámit, že došlo k uzavření příměří s Velkou Británií a Spojenými státy.

Situace, která následovala, byla velmi chaotická: německé jednotky postupovaly od Brenneru stále na jih a podařilo se jim zabrat velkou část italského území. Dále došlo k vytvoření fašistické Italské sociální republiky, známé také pod názvem Republika Saló, do jejíhož čela se postavil Mussolini. Republika Saló se rozprostírala v okolí jezera Garda a byla pod Hitlerovou ochranou. Jih země byl pod správou spojeneckých vojsk. Významnou roli sehrál také fenomén odboje, který se v Itálii konstitoval brzo po 8. září 1943. Již 9. září došlo k založení *Comitato di*

liberazione nazionale (CLN) [Feltri 2002: 349], jehož součástí se staly všechny antifašistické subjekty: kromě komunistů (PCI) také křesťanští demokraté (DC), liberálové (PL) a další.¹³ Partyzánská činnost se rozšířila především v centrální a severní části Itálie, tedy v oblastech okupovaných Němci. V severní Itálii operovala organizace *Comitato di Liberazione Nazionale per Alta Italia* (CLNAI), která byla organizačně vyspělá a dosahovala jak politických, tak vojenských úspěchů. Protifašistického odboje se účastnili příslušníci různých věkových a společenských skupin spojeni vidinou nastolení demokracie. Fenomén odboje sehrál v italských dějinách velmi významnou roli vzhledem k tomu, že zásadním způsobem předurčil politické uspořádání po skončení 2. světové války. 2. světová válka skončila v Itálii v dubnu 1945.

Oblasti Trentina-Alto Adige a Venezia Giulia byly po 8. září 1943 okupovány německými vojsky a Hitler tak vrátil severovýchodní italskou hranici do podoby z roku 1915 [Feltri 2002: 347]. V období těsně po podpisu příměří se objevily případy divokého násilí páchaného na italském obyvatelstvu jugoslávskými partyzány a místním obyvatelstvem. Další vlny protiitalského násilí pokračovaly v průběhu i po skončení druhé světové války.

2. „Foibe“: masová likvidace italského obyvatelstva během a po skončení 2. světové války a následný exodus italského obyvatelstva

Poté co byl 25. července 1943 svržen Mussoliniho režim a následně nastolena vláda maršála Badoglia, fašistická diktatura se začala rychle hroutit. 3. září bylo podepsáno příměří mezi Itálií a Spojenci. Když se tato informace dostala večer 8. září na veřejnost prostřednictvím Badoglioova rozhlasového projevu, dostaly události v Itálii a v jí okupovaných územích rychlý spád.

---

¹³ Dále sem patřily tyto strany: Partito d'azione, Partito socialista di unità proletaria (PSIUP).

2.1 První vlna fenoménu foibe (1943)

Německo mělo již od Mussoliniho pádu v červenci 1943 připravený plán *Alarich*, podle kterého mělo dojít k obsazení italských území [Kershaw 2004: 535]¹⁴. Záhy po vyhlášení příměří německé jednotky převzaly kontrolu nad těmi italskými a odzbrojily je. Ve dnech, které následovaly po vyhlášení příměří, došlo prakticky k vymizení italského státu v severní a centrální části Itálie a dále v Itálii okupovaných územích.

Celý proces byl velmi rychlý i v oblasti Venezia Giulia. Zde sice zůstaly skupiny italských vojáků, ale bez jakéhokoliv velení, a tak bylo jen otázkou času, kdy se jim podaří odjet zpět do vlasti. V nejdůležitějších městech oblasti: v Terstu, Gorizii, Pule, Rijece a Zadaru, byl okamžitě nastolen německý pořádek, ale jiné oblasti, především vnitrozemí Istrie, zůstaly bez německé přítomnosti. V místech, která zůstala mimo německý vliv, jmenujme například Pazin, Labin či Poreč [Rumici 2002: 56], se vytvořilo mocenské vakuum. Absence vojenských a civilních autorit přinesla do těchto míst chaos. Mocenské prázdno brzy vyplnily jednotky jugoslávských partyzánů, hlásící se k Titově odbojové organizaci, dále příslušníci *OF*, komunisté a chorvatští nacionalisté, kteří vytvořili provizorní orgány, do jejichž čela se sami postavili. Tito lidé se ujali zbraní a dalšího vojenského materiálu, který zde zanechali italští vojáci a stali se hlavní mocenskou autoritou. Již 12. září partyzáni obsadili Pazin, který se stal jejich organizačním centrem, pokračovali okupací Kanfanaru, Buzetu, Tinjanu, Poreče [Rumici 2002: 61] a dalších míst. Dne 15. září byla pod vlivem partyzánů téměř celá Istrie, s výjimkou větších měst [Oliva 2002: 75].

Zástupci nového mocenského uspořádání byli připraveni vyrovnat se po svém s představiteli předchozího fašistického režimu, ale i s představiteli samotného italského státu a se všemi jeho symboly.

Dne 13. září 1943 se v Pazinu sešli zástupci Národního svazu osvobození (italsky *Comitato Popolare di Liberazione -CPL*) Istrie, který představoval obdobu povstalecké vlády, aby stanovili základní body pro další společný postup. Na tomto shromáždění došlo k dohodě mezi chorvatskými komunisty a nacionalisty o jednostranném vyhlášení připojení Istrie k Chorvatsku. O několik dní později vyhlásil

---

¹⁴ V literatuře se různí názvy této operace. Zatímco Kershaw označuje operaci jako *Alarich*, v italské literatuře se často vyskytuje pro tuto operaci název *Achse* (viz [Oliva 2002: 65]).

jeden z orgánů OF připojení Slovinského Litoralu, tedy severní části Venezia Giulia ke Slovinsku [Rumici 2002: 73].

Tyto územní nároky opět potvrdily, že sporná území byla pro chorvatské, resp. slovinské obyvatelstvo otázkou vymezení jejich národní identity. Oba národy považovaly daná území za vlastní a to i přes fašistické snahy o jejich italianizaci.

Snahu Slovinců a Chorvatů vypořádat se s představiteli fašistického režimu a italského státu vůbec je třeba vnímat v několika rovinách. Nacionalistický rozměr souvisel s výše uvedenou snahou o připojení Venezia Giulia k Titově Jugoslávii. Boj o tato území byl především chorvatskými nacionalisty (*narodnjaci*), vnímán jako boj za národní osvobození. Další podstatnou rovinou konfliktu je ta politicko-ideologická, kdy Titovi komunističtí partyzáni do značné míry ovlivněni stalinskou ideologií vedli boj proti fašistickému nepříteli. Jako poslední zmíníme aspekt sociální, který je však úzce spjat s tím ideologickým, kdy léta ponižovaný slovanský lid bojoval proti italským pánům [Rumici 2002: kap.3].

Výše uvedené roviny konfliktu se prolínají jedna s druhou a není vždy možné je jasně oddělit. Součástí Titovy strategie bylo živit v místním obyvatelstvu přesvědčení, že Ital= pán= fašista [Oliva 2002: 75]. Vyrovnávání účtů s představiteli předchozího režimu tak stálo životy i ty, kteří neměli s fašistickým režimem nic společného, a to včetně dětí. Vykonavatele tohoto zúčtování můžeme rozdělit do dvou skupin: první skupinu představují partyzáni, tu druhou místní obyvatelstvo, především chorvatští venkované. U partyzánů, kteří proti italskému obyvatelstvu bojovali „ve jménu lidu“, můžeme sledovat politicko-ideologickou motivaci, zatímco u místního obyvatelstva šlo spíše o projevy spontánního násilí, motivovaného historickou zkušeností a osobními spory [Oliva 2002: kap.3]. V atmosféře zmatku a nejistoty se zřejmě dostaly napovrch pocity ponížení, strachu a útlaku, které v sobě místní obyvatelé pod italskou nadvládou desítky let dusili. Jako by šlo o pomstu za meziválečné období, a násilí páchané na italských sousedech jako by bylo způsobem jako znovunabýt potlačenou identitu.¹⁵

Partyzánské jednotky si velmi rychle vytvořily organizační strukturu s centrem v Pazinu. Začalo docházet k masovému zatýkání občanů zkompromitovaných fašistickým režimem, ale také představitelů italského státu a italských občanů s „nepolitickým povoláním“, např. lékařů, obchodníků, veterinářů atd. Lidové soudy

---

¹⁵ Zajímavé je srovnání s případy, ke kterým docházelo v Československu během odsunu sudetských Němců. Viz [Kučera 2005: kap.3]

začaly působit ve zkonstruovaných procesech, v nichž prakticky neexistovala možnost obrany. Tyto procesy téměř vždy končily trestem smrti a častým argumentem pro odsouzení obviněného bylo jeho označení za „nepřítele lidu“ [Oliva 2002: kap.3]. Zadržení z oblasti centrální Istrie byli shromažďováni v Pazinském hradu Montecuccoli, ti ze severu v Buzetu a ti z jižní části poloostrova v Labini a Raše.

Následovala masová likvidace italského obyvatelstva označovaná termínem *foibe*. Údaje o počtu obětí se rozcházejí a často sloužily jako nástroj politické propagandy ať té či oné straně či státu, objevily se dokonce hlasy popírající masakry italského obyvatelstva. Podle R. Pupa, měly události z podzimu 1943 kolem 500-700 obětí [Pupo 2005: 72-73].

Způsob, jakým docházelo k likvidaci italského obyvatelstva, byl velmi krutý a nehumánní. Skupiny zadržených byly na vozech odváženy mimo města a vesnice, kde docházelo k popravám a následné likvidaci jejich těl vhozením do hlubokých propastí (odtud název *foibe*). Způsob poprav se lišil v závislosti na tom, kdo byl jejím exekutorem a kdy byla prováděna.

V prvních týdnech převládaly poprav vykonávané partyzány, které byly charakteru politického. Byl zde zachován určitý rituál: s oběťmi byl nejprve veden proces, byť vykonstruovaný, po kterém následoval noční převoz k místu poprav. Zde byly oběti svázaný ruce kovovým lankem, přikryt obličej a po zastřelení bylo její tělo vhozeno do propasti. Později, když se začala přibližovat německá vojska, způsob poprav se změnil. Partyzáni chtěli rychle zlikvidovat potenciální svědky a zahladit důkazy. Vězni byli masově odváženi k místům poprav za bílého dne a bez procesů. Svázanýma rukama byli připoutáni k sobě navzájem a zastřelen byl často pouze vězeň stojící nejbliže k propasti, který pak vlastní vahou strhl s sebou i ostatní, ještě živé, zadržené [Oliva 2002: kap.3]. Nejhlubší istrijské propasti přitom dosahují hloubky až 300 metrů, takže šance na přežití byla velmi mizivá. Pozdějších poprav se ve větší míře účastnilo místní obyvatelstvo, které se ve velkém počtu začalo přidávat k jednotkám Titových partyzánů. Politický rozměr tak byl rozšířen o rozměr osobní, což se projevilo v zuřivém způsobu provádění poprav.

Začátkem října 1943 začaly německé jednotky v rámci operace *Wolkenbruch* pronikat na území ovládaná partyzány. Větší města v oblasti byla již zhruba měsíc pod německou kontrolou a tak zbývalo vyřešit situaci ve vnitrozemských oblastech Istrie a v některých místech na západním pobřeží poloostrova. Německá vojska byla vůči partyzánům ve velké početní převaze, nemělo význam pouštět se do předem prohrané

bitvy, a tak se většina partyzánů z oblasti stáhla.

Dne 4. října 1943 obsadili němečtí vojáci po dvoudenním bombardování Pazin, do 15. října se jim podařilo obsadit celou Istrii. Následoval tvrdý postup proti partyzánům i civilistům, kteří jim napomáhali. Při německých represích v oblasti Istriie mělo padnout až 2 500 obětí [Rumici 2002: 103].

Území dobytá německými vojenskými jednotkami v první polovině října byla přidružena k ostatním německým územím pod názvem *Adriatisches Küstenland*, území svou rozlohou odpovídalo rakousko-uherské provincii Litoral. Do nejvyšší správní funkce oblasti byl dosazen Friedrich Rainer, po převelení z Polska byl dále do funkce nejvyššího velitele SS a policejního velitele jmenován terstský rodák Odilo Globocnik, který se významnou měrou podílel na zabíjení miliónů obětí Holocaustu. Oblast Venezia Giulia měla pro hitlerovské Německo zásadní význam, šlo o strategické místo pro komunikaci mezi Německem a Balkánem. Území se proto mělo stát přímou součástí Německa a existoval dokonce plán na germanizaci oblasti. Okamžitě začaly kontroly železničních komunikací a jiných strategických spojů. Začal vycházet tisk v němčině. Slovanská a italská komunita se tak ocitly v rovném postavení, Italové, kteří se v meziválečném období pokusili italianizovat své jihoslovanské spoluobčany, byli rázem ve stejné pozici: jejich zvyky, kultura i jazyk měly být postupně nahrazeny těmi německými [Oliva 2002: kap. 4]. Rainer se na podzim roku 1943 vyjádřil těmito slovy: *Vzpomínka na rakousko-uherskou monarchii, a tisícileté přimknutí k Říši jsou v obyvatelstvu stále živé.(...) Neexistují jazykové hranice mezi Slovinci, Furlany, Italy a Srbochorvaty. Vztahy mezi jednotlivými komunitami se liší oblast od oblasti, celá zóna je turbulentním teritoriem již od dob odstranění císařské moci a může být zpacifikována, během války a později, pouze pokud bude pod německou dominancí* [Cattaruzza 2007: 248, přeloženo autorkou].

I přes tvrdý postup, který němečtí vojáci uplatňovali proti obyvatelům Venezia Giulia, byl jejich příchod pro mnohé, hlavně italské občany, do jisté míry úlevou. Po chaosu a anarchii, která oblast zasáhla těsně po podpisu příměří, byl nastolen určitý řád. Obavy z brutálního a nekontrolovaného zacházení partyzánů představovaly pro mnohé větší zlo, než nastolení tvrdého pořádku německými vojsky.

Po příchodu německých vojáků do oblastí, které po podpisu příměří ovládli Titovi partyzáni, byly obnoveny komunikace mezi většími městy a vnitrozemím Istriie. V druhé polovině října 1943 došlo k prvním objevům obětí fenoménu foibe.

K prvním objevům těl došlo v bauxitových dolech poblíž Pazinu, postupně

byly nacházeny oběti v jeskyních a propastech na různých místech Istriie¹⁶. V prvních listopadových dnech roku 1943 začaly hasičské sbory z Puly a z Pazinu pod vedením maršála A. Harzaricha objevovat desítky těl za den. Těla byla většinou nahá a jejich identifikace byla velmi obtížná. Partyzáni často pro zamaskování důkazů hodili do jeskyní a propastí, kam těla pohřbívali, ještě minu. Jednou z největších akcí bylo vyprošťování těl z foiby ve Vines poblíž Labinu, kde bylo po osmi dnech práce nalezeno 84 osob [Rumici 2002: 111]. S postupujícím časem byla identifikace obětí stále obtížnější, příchod zimy navíc znemožnil vyprošťovací práce. Přestože na jaře roku 1944 bylo vyprošťování těl obnoveno, pokročilé stádium jejich rozkladu bránilo identifikaci obětí.

V průběhu roku 1944 opět zesílila činnost Titova partyzánského hnutí v oblasti. Došlo k prohloubení spolupráce mezi komunistickými partyzány z Itálie, Slovinska i Chorvatska. V červnu 1944 se v Miláně uskutečnilo setkání představitelů *OF* a *CLNAI*, kde byl stanoven společný cíl, tedy boj proti německému nepříteli, dále bylo stanoveno, že teritoriální otázky budou řešeny až po skončení války [Cattaruzza 2007: 262]. Nekomunistické složky odboje neskrývaly obavy z možných teritoriálních nároků druhé strany. V srpnu 1944 probíhala na ostrově Vis jednání mezi Titem, Šubašičovou vládou a spojenci. Z těchto jednání vzešla dohoda, podle které měl být Tito spojenci akceptován jako představitel budoucí jugoslávské vlády. V průběhu těchto jednání se ukázalo, že Tito a jeho partyzáni považují za samozřejmé budoucí připojení regionu Venezia Giulia k Jugoslávii [Roberts 1987: 249]. V říjnu 1944 se uskutečnila v Bari schůzka mezi Titovými zástupci a představitelem italských komunistů Togliattim. Po tomto setkání Togliatti vyjádřil souhlas s tím, aby Titova vojska obsadila oblast Venezia Giulia ještě před příchodem spojeneckých jednotek. V říjnu apeloval na komunisty ve Venezia Giulia těmito slovy: *musíme přijmout Titovy vojáky nejen jako osvoboditele, jak byli přijati v osvobozené Itálii angloamerické jednotky, ale jako bratry, kteří nám ukázali cestu odporu a vítězství nad nacistickou okupací a fašistickými zrádci, a kteří nám svým hrdinstvím a sebeobětováním přinášejí svobodu* [Pacor 1964: 295].

Na podzim 1944 sovětská armáda začala postupovat na Balkán. Hitlerovské Německo se dostávalo do kritické situace, ale nechtělo se vzdát strategicky důležitého území. Ne přelomu let 1944 a 1945 probíhaly v oblasti Istriie boje mezi vojsky

---

¹⁶ Viz Příloha č.3

hitlerovskými a těmi, které na pomoc vyslala Republika Saló na straně jedné a Titovými partyzány na straně druhé. Jaro 1945 přineslo nevyhnutelný konec Hitlerovy Třetí říše. Hlavními aktéry v souboji o vliv v oblasti, se stali angloameričtí spojenci a Tito. V posledním roce války probíhala jednání mezi zástupci *Národního svazu osvobození* v čele s Titem a angloamerickými představiteli.

Představa o budoucím uspořádání ve Venezia Giulia se však lišila i mezi spojenci. Angličané byli vstřícnější k jugoslávským požadavkům a přiklonili se k možnosti, že by část oblasti mohla být na konci války okupována Titovými vojsky. V srpnu 1944 došlo k dohodě mezi Titem a britským maršálem H. Alexanderem, podle které na konci války Titovy jednotky mohly obsadit východní část Venezia Giulia včetně Rijeky, ne však Istrii a města s italským obyvatelstvem. Další setkání mezi Titem a Alexanderem se uskutečnilo v Bělehradě v únoru 1945, vzešla z něj následující dohoda: angloamerická vojska obsadí oblast Venezia Giulia a vytvoří zde tzv. *Vojenskou spojeneckou vládu*, ale veškerá civilní správa přejde do rukou Titova národněosvobozeneckého hnutí, tedy pod správu orgánů Slovinské komunistické strany v Terstu a Gorizii a Chorvatské komunistické strany v Pule a Rijece [Rumici 2002: 195].

Jak se ukázalo na jaře 1945, ambice jugoslávských partyzánů sahaly dále. Čtvrtá jugoslávská armáda s pomocí První, Druhé i Třetí, byla pod vedením generála Drapšina vyslána do Venezia Giulia s cílem obsadit oblast dříve než angloamerické jednotky a získat tím jak civilní, tak vojenskou kontrolu v celé oblasti. O tom, že tento krok měl směřovat k následné anexi území k Jugoslávii, nebylo pochyb.

V dubnu 1945 angloamerické jednotky v Itálii svým postupem na sever vytlačovaly německé vojáky. Maršál Alexander v čele Osmé britské armády koncem dubna obsadil Veronu a Benátky a měl za úkol pokračovat v tažení na Terst. Obsazení strategicky významného Terstu však bylo prioritou také pro Titovy vojáky postupující z jihu. Pro rychlý postup na přístavní město se v italské historiografii vžil termín „corsa per Trieste“ tedy něco jako „běh na Terst“.

Jugoslávské jednotky byly nakonec rychlejší, 1. května 1945 obsadily centrum města.

Spor o Terst a o oblast Venezia Giulia se po skončení 2. světové války přesunul do roviny mezinárodní. Některými autory byl tento konflikt vnímán jako předzvěst studené války, protože fakticky šlo o rozdělení vlivu v pásmu mocenského prázdna. Na konci května přistoupil Tito pod tlakem angloamerické diplomacie na plán generála W.

Morgana, podle kterého byla Venezia Giulia rozdělena do dvou okupačních zón¹⁷. Zóna A zahrnující Terst, Gorizii, enklávu Puly a pruh hranice až k Tarvisiu byla pod angloamerickou kontrolou. Zóna B tvořená Istrií, Rijekou a ostrovy Kvarnerského zálivu spadala pod jugoslávskou kontrolu [Oliva 2002: 164].

V průběhu roku 1946 probíhala v Paříži mírová jednání, která měla určit budoucí podobu italsko-jugoslávské hranice. Vyjednávací pozice italské diplomacie byla slabá, vezmeme-li v potaz, že Itálie byla Hitlerovým spojencem. Jugoslávie byla naopak v průběhu války na straně spojenců, v její prospěch dále hrála skutečnost, že v době jednání byla většina sporných území pod její vojenskou kontrolou, a dále fakt, že pozice jugoslávské delegace byly na mírové konferenci podporovány sovětskými diplomaty [Cattaruzza 2007: 300]. Pařížská mírová konference stanovila italsko-jugoslávskou hranici následovně: území východně od Gorizie, tedy celá východní část Venezia Giulia, včetně Istrie, připadla Jugoslávii, oblast Terstu a jeho okolí až po Novigrad byla přeměněna ve *Svobodné území Terst*, kontrolované Radou bezpečnosti OSN. *Svobodné území Terst* bylo rozděleno do dvou zón, zóna A, zahrnující samotný Terst připadla pod anglo-americkou administrativu, zóna B byla pod jugoslávskou správou.¹⁸

Terst, jako vysoce strategický bod oblasti, se pro západní mocnosti stal důležitým objektem v politice *containmentu* (*zadržování komunismu*) a k definitivnímu vyřešení terstské otázky došlo až v pozdějších letech. V roce 1954 zaniklo *Svobodné území Terst*, zóna A byla připojena k Itálii výměnou za uznání jugoslávské administrativy v zóně B. K definitivnímu vyřešení problému došlo roku 1975 podpisem smlouvy z Osima, která přinesla připojení zóny B k Jugoslávii.

2.2 Druhá vlna foibe (1945)

Na územích, která byla v posledních dnech 2. světové války obsazena Titovými partyzány, se do značné míry opakovala historie z podzimu 1943. Mocenské vakuum, tentokrát po německých nacistech, vyplnili jugoslávští partyzáni a nastolili nová pravidla. Hromadné zatýkání nabylo obrovských rozměrů, podle oficiálních informací

---

¹⁷ Morganova linie viz příloha č.4

¹⁸ Bagnoli, G. *Il confine orientale italiano in trattato di pace di Parigi del 10 febbraio 1947*. [online] [cit. 2009-03-17] Dostupné z WWW: <http://www.trattatodiosimo.it/II%20trattato%20di%20pace%20del%2010%20febbraio%201947%20e%20il%20confine%20orientale.pdf>

byli zatýkáni lidé zkompromitovaní nacistickým či fašistickým režimem, avšak realita byla jiná. Oběťmi partyzánských čistek se často stávali i civilisté, jejichž jediným proviněním byla italská národnost. Kromě fašistů, kolaborantů a představitelů italské komunity byli zatýkáni i odpůrci připojení Venezia Giulia k Jugoslávii. Období května a června 1945 se dá obecně charakterizovat jako Titova snaha eliminovat odpůrce nového jugoslávského státu. G. Oliva hovoří o „preventivní čistce“ všech potenciálních odpůrců [Oliva 2002: 158].

Zatímco Evropa zažívala první dny míru, ve Venezia Giulia zavládla atmosféra obav a strachu. Zatčen mohl být prakticky kdokoliv, stačilo, aby byl označen za „nepřítele lidu“. Zadržení byli často internováni do koncentračních táborů na území Jugoslávie, nebo zastřeleni na místě. Některé oběti byly popraveny podobným způsobem jako na podzim 1943, tedy vhozeny do propastí v krasových oblastech Venezia Giulia. Tento způsob poprav dal označení celému fenoménu likvidace Titových odpůrců na jaře 1945. Termín foibe, který původně vznikl v souvislosti s již zmiňovanými popravami na podzim 1943, se stal symbolickým označením pro poválečné odstraňování odpůrců Titova režimu ve Venezia Giulia, nehledě na způsob jeho provedení.¹⁹ Nejznámějším symbolem tohoto fenoménu se stala foiba v Bassovizze, kde zahynuly stovky lidí.

Neexistují data, která by přinesla přesný počet obětí fenoménu foibe. Údaje o počtech obětí se rozcházejí, toto téma se navíc stalo nástrojem politické propagandy a odlišných historických výkladů daných událostí. Udávané počty obětí se pohybují mezi 4000- 12000 oběťmi [Rumici 2002:345].

2.3 Masová emigrace italského obyvatelstva

Situace, která ve Venezia Giulia nastala po jugoslávské okupaci a následném oficiálním připojení oblasti k Jugoslávii, byla pro většinu italského obyvatelstva neúnosná. Paralelně s procesem perzekucí Titových odpůrců začalo docházet k masové emigraci obyvatelstva. První vlna odchodu italských obyvatel, obávajících se o své životy, se objevila po událostech z podzimu 1943. Mnohem větších rozměrů však

---

¹⁹ In Pupo, R. *Le foibe giuliane 1943-45*. [online] [cit. 2009-03-17]
Dostupné z WWW: <<http://www.storia900bivc.it/pagine/editoria/pupo196.html>>

proces emigrace nabyl po skončení 2. světové války, kdy se oblast octla pod jugoslávskou nadvládou a především po podpisu Pařížské mírové smlouvy v únoru 1947, kdy bylo definitivně rozhodnuto o anexi velké části Venezia Giulia k Jugoslávii. Další vlna odchodů následovala po memorandu z roku 1954, které upravovalo nároky Itálie a Jugoslávie na území zaniklého *Svobodného území Terst*. Emigrace italského elementu z oblasti připojené k Jugoslávii pokračovala až do 60. let.

Nejmasivnější emigraci zaznamenala větší města, kde byla silná koncentrace italského obyvatelstva. Z Rijeky, Puly a dalších měst Istrie se italský element téměř vytratil. Údaje o počtu emigrantů z Venezia Giulia se opět liší, renomovaní italští historici hovoří o více než 250 000 [Pupo 2005: 13] lidí, převážně Italů, avšak jsou zde zahrnuti i slovinští a chorvatští obyvatelé, kteří uprchli před Titovým komunistickým režimem. Pro masovou emigraci italského obyvatelstva se vžil termín „exodus“ (julijsko-dalmatský nebo istrijský exodus) evokující biblický příběh. Tento výraz se zdá poněkud nadnesený, zasadíme-li tento emigrační proces do širšího evropského poválečného kontextu, při kterém docházelo k přesunům mnohem většího počtu obyvatel. Podle R. Pupa spočívá význam tohoto emigračního procesu v tom, že došlo k téměř totálnímu vymizení italského elementu z oblasti, ve které byl přítomen již od dob římského impéria [Pupo 2005: 13].

Emigrace z Venezia Giulia směřovala do Itálie, ale také do USA, Jižní Ameriky, Austrálie či na Nový Zéland. Prázdnou, které zůstalo po italském elementu, bylo zaplněno organizovanou migrací osob z různých částí Jugoslávie. Titovi se tak podařilo kromě připojení dané oblasti k Jugoslávii také její etnická a politická homogenizace.

3. Politická rovina fenoménu foibe

Teorii, podle které byly události z konce 2. světové války v oblasti Venezia Giulia politickou čistkou Titových odpůrců, přijala podstatná část italských historiků. Podle E. Apiha mají události z května 1945 *politickou podstatu*, protože v nich šlo o plánovanou eliminaci odpůrců a následné nastolení nové mocenské struktury [Apih 1988: 165]. Existuje řada argumentů podporujících tuto teorii, některé byly zmíněny již v předchozí kapitole, nyní se na ně zaměříme podrobněji.

Podstatnou roli hraje skutečnost, že maršál Tito měl již v průběhu 2. světové války konkrétní politický plán, sledující připojení podstatné části Venezia Giulia k Jugoslávii. Tito dával od roku 1944 otevřeně najevo, že požadavky vznesené jugoslávskými partyzány na podzim 1943, podle kterých mělo dojít k připojení Istrie a Slovinského Litoralu k Jugoslávii, jsou aktuální [Oliva 2002: kap. 5]. Přestože na jednáních s angloamerickými spojenci bylo vytvořeno několik variant poválečného uspořádání v oblasti Venezia Giulia, např. částečné obsazení Venezia Giulia jugoslávskými partyzány, nebo jimi vykonávaná civilní správa některých oblastí, jugoslávští partyzáni usilovali o vojenské obsazení co největšího území. Jugoslávský vůdce Kardelj řekl přímo: *Naším cílem je obsadit Terst a Gorizii dříve než Spojenci* [Oliva 2002: 147]. Logika těchto jugoslávských kroků směřovala k rychlému vyplnění mocenského vakua a následné anexi území, která budou vojensky obsazena.

Politická podstata Titova jednání se v jím obsazených oblastech projevila velmi brzy. Násilnosti, souhrnně označované termínem foibe, byly tentokrát namířeny nejen proti nacistům, fašistům a představitelům italského státu a italské komunity, jak tomu z velké části bylo na podzim roku 1943. Titovy partyzánské jednotky tentokrát měly za úkol eliminovat potenciální odpůrce připojení zabraných oblastí k jugoslávskému státu, resp. odpůrce nově vznikající komunistické Jugoslávie jako takové. Jugoslávské vedení vydalo rozkaz *udělat rychlé očištění, ne typu národnostního, ale na bázi fašismu (...) za fašistu a nepřítele (...) je považován i ten, kdo nesouhlasí s jugoslávskou okupací a předpokládanou anexí, ten, kdo neodevzdal zbraně a nepovažuje jugoslávské vojsko za osvoboditelské* [Rumici 2002: 333, přeloženo autorkou]. Do této kategorie se dostala široká škála lidí, kromě již zmiňovaných fašistů, nacistů, představitelů italského státu také antikomunisté, a to nejen italští, ale i chorvatští a slovinští, dále bývalí spojenci v boji proti nacismu a fašismu - představitelé

italského odboje, kteří však nesouhlasili s anexionistickou politikou maršála Tita. Kardelj vydal rozkaz, podle kterého *všechny nepřátelské elementy musí být uvězněny. Bude dodržován princip neposkytování zpočátku příliš demokracie, vzhledem k tomu, že později bude snadnější ji rozšířit, než omezit* [Oliva 2002: 155].

Roli vykonavatele podobných nařízení přijala kromě partyzánů tajná policie jugoslávského státu OZNA (*Odsek za zascito narodna*). OZNA se role exekutora preventivní čistky Titových odpůrců ujala velmi aktivně. Náhodná a nekontrolovaná zatýkání kritizovali dokonce někteří představitelé jugoslávského vedení. Mezi jugoslávskými autoritami se dokonce objevil určitý rozpor týkající se způsobu nastolení nové mocenské struktury. OZNA představovala čistě represivní způsob dobytí moci za pomoci násilných prostředků. Některé jugoslávské autority podporovaly eliminaci antikomunistů a jiných politických odpůrců nového státu, ale usilovaly zároveň o nastolení nového systému za pomoci socialistické propagandy a mobilizace mas [Oliva 2002: 161].

Podstatným aspektem květnových událostí roku 1945 je také jejich revoluční rozměr. Tento pohled je důležitý, zasadíme-li události do širšího kontextu evropského vývoje: lokální konflikt v hraniční oblasti dvou států může být převeden do roviny mezinárodní. Způsob nastolení Titovy vlády má podstatné rysy ostatních případů komunistického převzetí moci, které známe z poválečné východní a střední Evropy, snaha angloamerických spojenců o politiku *containmentu* se s Titovým komunistickým režimem střetává u Morganovy linie.

4. Aktuální debata na italské politické scéně

Fenomén foibe je v současné době v Itálii velmi aktuálním tématem, jehož politická instrumentalizace zásadním způsobem přispěla k rozdělení italské společnosti v pohledu na dané historické události.

V italské historiografii existují dvě rozdílné interpretační linie fenoménu foibe, které jsou nebezpečně spjaty s politickou sférou. Italská pravice interpretuje foibe jako zločiny komunismu, genocidu nebo etnickou čistku²⁰, levice tuto interpretaci odmítá a

---

²⁰ „Foibe: Alemanno, pulizia etnica ispirata da un preciso progetto politico.“ [online] [cit. 2009-04-17] Dostupné z WWW: <<http://www.libero-news.it/adnkronos/view/57819>>

spojuje události s potrestáním válečných zločinů a revolučním pnutím při porážce fašismu [Oliva 2002: 172], dále připomíná meziválečný fašistický útlak ve Venezia Giulia.

Po 2. světové válce se o fenoménu foibe příliš nemluvalo, zprávy o násilných událostech byly známé spíše na lokální úrovni a nepodařilo se jim proniknout na úroveň celonárodní, v italštině se pro toto období používá termín *silenzio storico*, historické mlčení. G. Rumici vysvětluje toto mlčení dvěma důvody: změnou mezinárodní situace po roztržce mezi Titem a Stalinem, po které se Tito přiblížil Západu, a nebyla proto vůle připomínat násilnosti z konce války, a důvody vnitropolitickými, které spočívaly v neochotě italské politiky a celé společnosti připomínat si potupné výsledky Pařížské mírové konference na severovýchodní hranici země, které Itálie nesla velmi těžce [Rumici 2002: 360].

O fenoménu foibe se na celonárodní úrovni začalo více hovořit až v 90. letech, ještě intenzivněji potom po roce 2000. V roce 1992 prohlásil prezident Scalfaro foibu v Basovizze za národní památník, důležitým zlomem byl dále proces s obviněnými z vraždění při květnových událostech roku 1945, který sice skončil roku 2001 osvobozením obžalovaných, ale vzbudil velký zájem médií. V březnu 2004 schválil italský parlament zákon, podle kterého byl 10. únor, tedy den podpisu mírové smlouvy na Pařížské mírové konferenci, prohlášen za „Den paměti“ (ital. *Giorno del ricordo*), který vznikl za účelem *uchování a obnovení vzpomínky na tragédii italských obyvatel a všech obětí fenoménu foibe, obyvatel Istrie, Rijeky a Dalmácie, kteří odešli z jejich kraje po 2. světové válce, a obětí složitých událostí na východní hranici.*²¹

Odlíšné interpretace vlastní minulosti rozdělily italskou politickou scénu, novináře a intelektuály, italskou společnost obecně. Právice obvinila italskou levice, především komunisty, ze záměrného zamlčení fenoménu foibe, z důvodu ideologické loajality s Titovým režimem. Italská levice připustila odpovědnost za postoj, který v minulosti zaujali komunisté k fenoménu foibe, levicový politik Piero Fassino (*Pd-Partito Democratico*) se vyjádřil slovy: *Levice dlouho chybovala. Ideologické důvody převládly nad historií.*²² Právice pokračuje v kritice i nadále. Vlnu polemiky vzbudilo

---

²¹ "Istituzione del «Giorno del ricordo» in memoria delle vittime delle foibe, dell'esodo giuliano-dalmata, delle vicende del confine orientale e concessione di un riconoscimento ai congiunti degli infoibati". [online] [cit.2009-04-17]

Dostupné z WWW: <<http://www.camera.it/parlam/leggi/040921.htm>>

²² „Fassino: foibe, apriamo tutti gli archivi.“ [online] [cit. 2009-04-17] Dostupné z WWW:

<http://archivistorico.corriere.it/1996/agosto/24/Fassino_Foibe_apriamo_tutti_gli_co_0_9608246756.shtml>

odvysílání filmové fikce „Il cuore nel pozzo“, která dramatickým způsobem líčí tragické osudy obětí foibe, u příležitosti „Dne paměti“ v roce 2005. Dílo nemá dokumentární charakter, jde čistě o fiktivní příběh. K filmové fikci se přihlásil pravicový politik Maurizio Gasparri (*An- Alleanza Nazionale*), který se zúčastnil i její předpremiéry. Tento krok si vysloužil kritiku ze strany levicového Claudia Petruccioliho (*Ds- Democratici di Sinistra*), který ho označil za *instrumentalizaci historického faktu*.²³

Foibe vyvolávají v italské společnosti polemiku i nadále, společenská diskuze o vlastní minulosti je jistě pozitivní, pokud vede k lepší informovanosti a zájmu obyvatel o historii své země, v případě fenoménu foibe však jeho politizace vede spíše k prohlubování propasti mezi jednotlivými politickými tábory. Proces vyrovnání se s vlastní minulostí, ve smyslu minulosti národní, je proto velmi komplikován politickým smýšlením obyvatel. Velmi aktuální se zdá být výzva současného italského prezidenta Giorgia Napolitana, vyslovená u příležitosti oslav „Dne paměti“ v roce 2009, ve které prezident vyzývá italské obyvatelstvo, aby vzdávalo pocty obětem tragédie *s pohledem upřeným, více než kdy jindy, do budoucnosti*.²⁴

---

²³ „Foibe, An fa sua la fiction, Gasparri firma l’invito Rai.“ [online] [cit. 2009-04-17] Dostupné z WWW: < http://www.repubblica.it/2005/a/sezioni/spettacoli_e_cultura/fictiontv2/foibe/foibe.html >

²⁴ *Saluto del presidente della repubblica in occasione della cerimonia per il Giorno del ricordo*. [online] [cit. 2009-04-25] Dostupné z WWW: < <http://www.quirinale.it/Discorsi/Discurso.asp?id=37914> >

Závěr

Historie vztahů mezi italským a jihoslovanským obyvatelstvem v hraničním regionu Venezia Giulia je historií plnou konfliktů a utrpení. Příslušnost k teritoriu, která umožňovala soužití různých etnických skupin žijících v této oblasti již od dob Benátské republiky, byla v 2. polovině 19. století nahrazena nově definovaným konceptem příslušnosti národní. První spory mezi italským a jihoslovanským elementem jsou úzce spjaty s procesem vzniku národních států, konkrétně s procesem sjednocení Itálie a s paralelně probíhající emancipací slovinských a chorvatských intelektuálních elit. Dezintegrace regionu Venezia Giulia po 1. světové válce a rozpadu Rakouska-Uherska a následný vznik nových států Rakouska a Království SHS ještě zesílily napětí. Poválečná vyjednávání o nové hranici byla sice vedena v duchu práva na sebeurčení národů a respektování etnických hranic, ovšem reálně se na opačné straně hranice octly početné menšiny, jihoslovanská v Itálii a naopak italská v Království SHS. Meziválečné období a nástup fašismu znamenaly snahu italianizovat oblasti připojené po 1. světové válce k Itálii prostředky důsledného potlačování všech projevů národní identity jihoslovanských menšin. V tomto období vzniká protifašistický odboj - jak italský, tak slovinský či chorvatský. 2. světová válka a represe odbojového hnutí přinesly další vlny násilí v podobě zatýkání, poprav a deportací do koncentračních táborů, jehož oběťmi se v mnoha případech stalo také civilní obyvatelstvo. Po podpisu příměří mezi Itálií a angloamerickými spojenci v září 1943 došlo k velmi rychlému vymizení italského státu z oblasti Venezia Giulia, mocenské vakuum bylo vyplněno jugoslávskými partyzány, následovala první vlna fenoménu foibe. Od konce října 1943 se oblast dostala pod nacistickou kontrolu, která trvala až do konce války. V posledních měsících války se hlavními aktéry o obsazení Venezia Giulia staly Titovy partyzánské jednotky a angloameričtí spojenci. Nová hraniční linie neměla v budoucnu oddělovat pouze dva státy, ale dva ideologické bloky. Do tohoto kontextu spadá druhá vlna fenoménu foibe, ke které došlo v květnu a červnu 1945.

Má-li být zodpovězena otázka stanovená v úvodu práce, tedy jak zásadní byl vliv historického vývoje vztahů mezi italskou a jihoslovanskou komunitou oblasti Venezia Giulia na fenomén foibe, jsem přesvědčena, že velmi zásadní. Podle mého názoru přispěly dlouhodobě konfliktní vztahy mezi jednotlivými skupinami obyvatel k vytvoření hluboké propasti mezi těmito komunitami, ať už podnětem k následným

animozitám byly motivy etnicko-kulturní a jazykové v rámci Rakouska-Uherska, národnostní po 1. světové válce, nebo ideologické po 2. světové válce. Zaměříme-li se konkrétně na vliv historicky konfliktních vztahů mezi oběma komunitami na fenomén foibe, je důležité rozlišit jeho jednotlivé fáze. Na první vlně násilností, která se odehrála na podzim 1943, se podílelo kromě Titových partyzánů také místní obyvatelstvo, převážně chorvatští venkované. Sehrála zde podstatnou roli atmosféra válečného běsnění a projevila se rovina osobní nenávisti vůči italskému obyvatelstvu. Kromě roviny ideologicko-politické, která byla pro Titovy partyzány důvodem k likvidaci představitelů fašistického a nacistického režimu, se zde objevila také rovina nacionalistická a sociální, která motivovala k násilí místní chorvatské a slovinské obyvatelstvo. Titova strategie, přesvědčit místní, že Ital=fašista= pán, byla velmi úspěšná. V této první vlně fenoménu foibe, je historické soužití obou komunit zásadním faktorem.

Druhá vlna násilností, ke které došlo na konci 2. světové války v květnu a červnu 1945, má trochu odlišný charakter. Přestože i v tomto případě jsou známy případy násilností motivovaných osobními spory a etnickou nenávistí, převážná část obětí byla odstraněna z důvodů politických. Titovo jednání v průběhu 2. světové války a po jejím skončení vykazovalo logiku jasného politického projektu s cílem anektovat území Venezia Giulia k Jugoslávii.

Máme-li porovnat, do jaké míry byly u fenoménu foibe přítomny faktory kulturně-historické a faktory politické, musíme nejprve říci, že oba dva typy těchto faktorů sehrály velice zásadní roli. Faktory kulturně-historické se ve větší míře projevíly v násilnostech páchaných na podzim 1943, události z roku 1945 vykazují především rysy politicky motivovaných činů.

Hypotéza vyslovená v úvodu práce, podle které je historické pozadí konfliktu příliš zásadní na to, aby foibe mohly být považovány pouze za politickou čistku, tedy může být aplikována na násilnosti páchané na podzim 1943, není však platná pro události z roku 1945, kde je politická motivace k likvidaci odpůrců jasně dominantní. Politický charakter Titova jednání v druhé vlně fenoménu foibe a s ním související existenci konkrétního politického programu potvrzují tyto argumenty:

1. Titovo vystupování na mezinárodních jednáních, kdy již od roku 1944 vznášel nárok na připojení Venezia Giulia k Jugoslávii.

2. Snaha vojensky obsadit daná území dříve než se to podaří angloamerickým spojencům

3. Likvidace všech potenciálních odpůrců nově vzniklé Jugoslávie a to i z řad bývalých spojenců v boji proti nacismu a fašismu, kteří nesouhlasili s anexí Venezia Giulia k Jugoslávii po skončení 2. světové války.

Studium problematiky spojené s fenoménem foibe mě zároveň přivedlo k závěru, že kulturně-historické souvislosti dané problematiky mají klíčový význam pro pochopení aktuální politické debaty probíhající na italské politické scéně, která mě přivedla k zájmu o dané téma a jejíž hlubší rozbor by byl jistě zajímavým pokračováním výzkumu. Problém fenoménu foibe se v dnešní době spíše než problémem historie zdá být problémem současnosti, problémem italského národa vyrovnat se s vlastní minulostí. Poté co byl fenomén foibe zamlčován určitou částí italského politického spektra, je dnes používán jako nástroj politického boje částí jinou.

Je patrné, že historie regionu Venezia Giulia je velmi turbulentní a konflikty 20. století přinesly smrt mnoha tisícům obyvatel této oblasti, ať už šlo o příslušníky komunity italské, slovinské, či chorvatské. Utrpení ani hodnotu lidského života nelze kvantifikovat, cena lidského života je jedna a táž, ať už se jedná o oběti fašismu, nacismu či komunismu. Pokud je tato skutečnost opomenuta a oběti jedné, či druhé ideologie slouží jako politický instrument, dochází k degradaci samotného lidství. Vývoj vztahů na mezinárodní úrovni, tedy mezi Itálií, Slovinskem a Chorvatskem se, zdá se, ubírá pozitivním směrem, dochází ke společným ceremoniím na oslavu památky obětí fenoménu foibe [Rumici 2002: 365], mnozí vkládají naděje do společné budoucnosti v rámci sjednocené Evropy. Pokud však nemá evropská integrace zůstat pouze institucionální záležitostí a Evropané mají cítit určitou sounáležitost, je nezbytné vyrovnat se s vlastní minulostí, ať už ji nazveme národní, nebo evropskou. Tento proces, jak se zdá, má před sebou ještě dlouhou cestu a nemůže být úspěšný, dokud bude *ideologie převládat nad historií*.²⁵

Práce byla vyhotovena v rozsahu 43 normostran, obsahuje 78 517 znaků, včetně mezer.

---

²⁵ Parafráze slov Piera Fassina, viz předchozí kapitola.

Summary

The conflictual relationship between Italian and Yugoslav community in Venezia Giulia has its origins in the 19th century. It is closely related to the process of formation of a national state. After World War I a significant part of Venezia Giulia was annexed to Italy. During the interwar period Italian fascist regime initiates to force the non-italian ethnic groups to accept a forced italianization. Foibe massacres took place in Venezia Giulia region during and shortly after the end of the World War II, consequent “exodus “of Italian citizens continued until the fifties. During the first phase of the foibe killings (autumn 1943) the massacres seem to be based mostly on private and ethnical retaliation. During the second phase of the killings (May/June 1945) political factors prevailed. Yugoslav partisans under the command of communist leader Tito were trying to eliminate any political opposition.

The thesis focused on the historical context of the conflict. It was aimed to compare cultural-historical and political motivation of the killings. While in the first phase the cultural-historical factors seem to be more significant, in the second phase the political factors prevailed. The hypothesis about a fundamental impact of the historical context on the foibe killings was confirmed.

The discovery of foibe massacres in nineties resulted in the political and social debate in the Italian society. The debate, often subjected to the political instrumentalism, represents nowadays one of the most interesting aspects of the issue and the potential material for further research.

Příloha č. 1: Venezia Giulia

Zdroj: Venezia Giulia. [online] [cit. 2009-09-15]

Dostupné z WWW: < http://it.wikipedia.org/wiki/Venezia_Giulia >

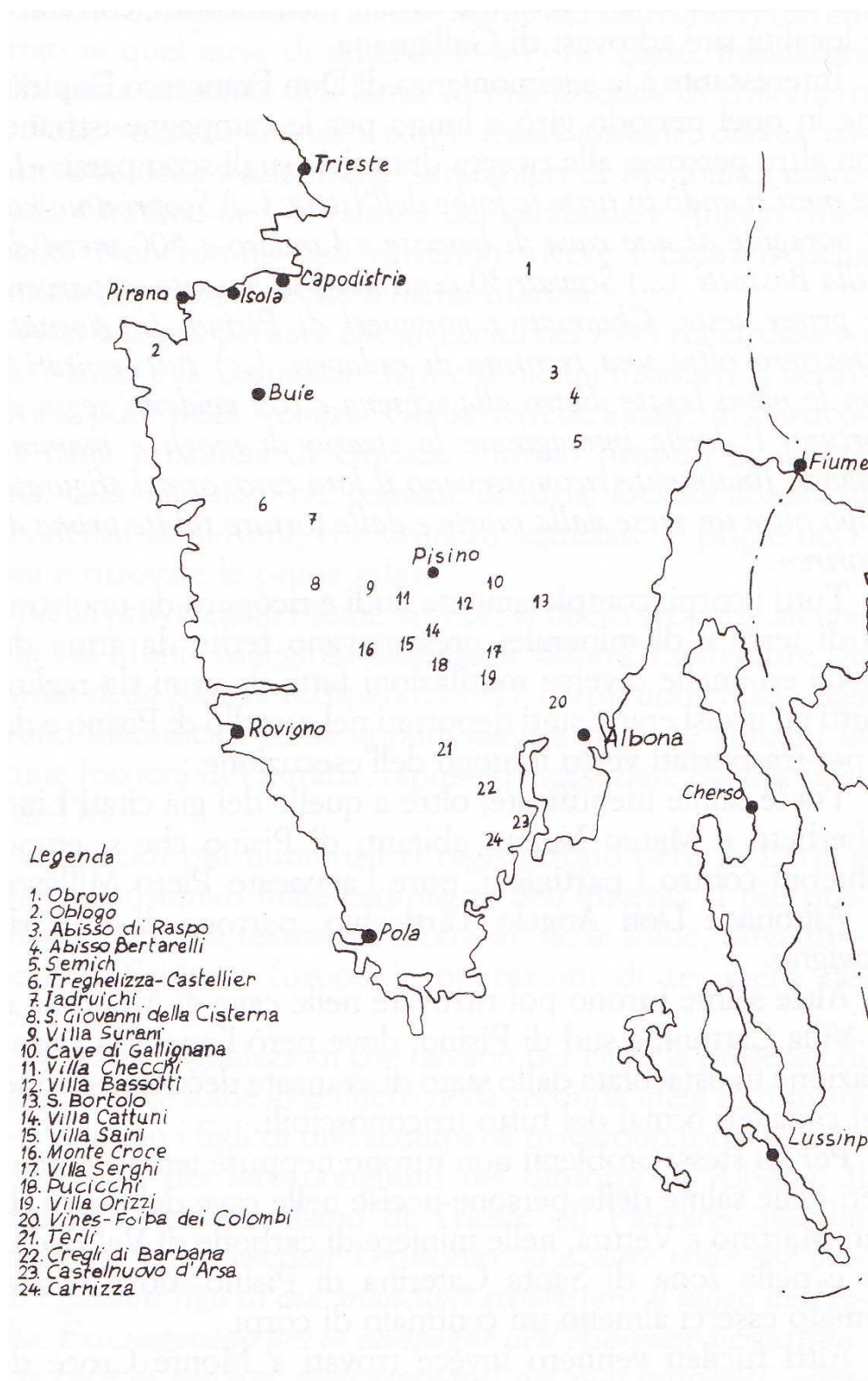
Z původního obrázku byl použit výsek, upravila A.Š.

Příloha č. 2: Změny hranic a jejich návrhy v meziválečném období

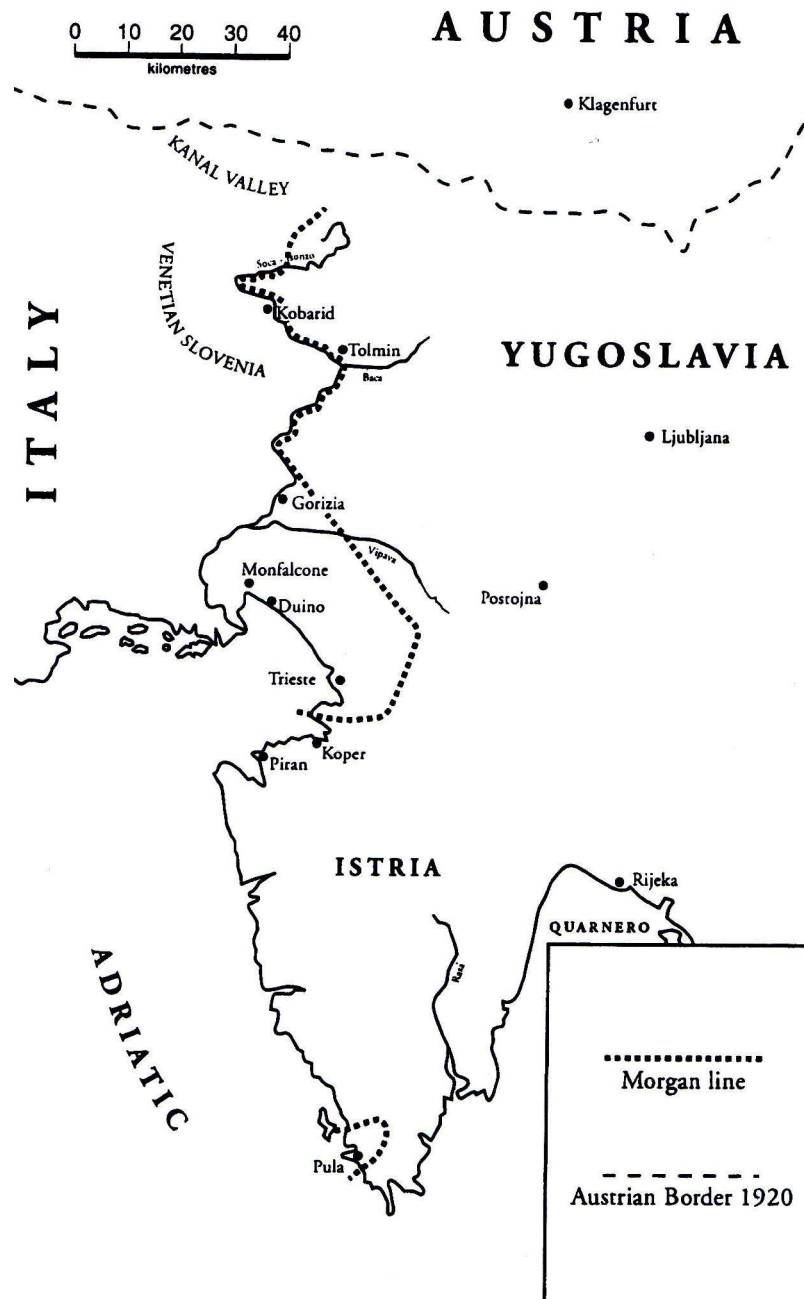
Zdroj: SLUGA, G. (2001). *The Problem of Trieste and the Italo-Yugoslav Border: Difference, Identity and Sovereignty in Twentieth-Century*. New York: State University of New York Press. ISBN 07-914-4823-1, s. 40.

Příloha č. 3: Foibe v oblasti Istrie

Zdroj: RUMICI, G. (2002). *Infoibati (1943-1945)*. Milano: Mursia. ISBN 88-425-2999-0., s. 107.

Příloha č. 4: Morganova linie

Zdroj: SLUGA, G. (2001). *The Problem of Trieste and the Italo-Yugoslav Border: Difference, Identity and Sovereignty in Twentieth-Century*. New York: State University of New York Press. ISBN 07-914-4823-1, s. 100.

Zdroje

Monografie

APIH, E. (1988). *Trieste*. Bari: Laterza. ISBN 88-420-3021-X.

CARLOTTI, A.L. (1996). *Italia 1939-1945. Storia e memoria*. Milano: Vita e pensiero. ISBN 88-343-2458-7.

CATTARUZZA, M. (2007). *L'Italia e il confine orientale*. Bologna: Mulino. ISBN 88-151-2166-8.

FELTRI, M. F. (2002). *I giorni e le idee*. Torino: SEI. ISBN 88-050-2954-8.

KERSHAW, I. (2005). *Hitler 1936-45: Nemesis*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-634-3.

KUČERA, J. (2005). „Žralok nebude nikdy tak silný“: československá zahraniční politika vůči Německu 1945-1948. Praha: Argo. ISBN 80-7203-648-3.

MOLINARI, F. (1996). *Istria contesa*. Milano: Mursia. ISBN 88-425-2113-2.

NÁLEVKA, V. (2000). *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan. ISBN 80-902261-4-0.

OLIVA, G. (2002). *Foibe*. Milano: Mondadori. ISBN 978-88-04-51584-5.

PACOR, M. (1964). *Confine orientale*. Milano: Feltrinelli.

PELIKÁN, J. (1994). *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7066-939-X.

PIRJEVEC, J. (2000). *Jugoslávie 1918 – 1992*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-277-1.

PUPPO, R. (2005). *Il lungo esodo. Istria: le persecuzioni, le foibe, l'esilio*. Milano: Rizzoli. ISBN 88-17-00949-0.

ROBERTS, W. R. (1987). *Tito, Mihailovic, and the Allies, 1941- 1945*. Durham: Duke University Press. ISBN 08-223-0773-1.

RUMICI, G. (2002). *Infoibati (1943-1945)*. Milano: Mursia. ISBN 88-425-2999-0.

SLUGA, G. (2001). *The Problem of Trieste and the Italo-Yugoslav Border: Difference, Identity and Sovereignty in Twentieth-Century*. New York: State University of New York Press. ISBN 07-914-4823-1.

ŠESTÁK, M. (1998). *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha: NLN. ISBN 80-7106-266-9.

VESELÝ, Z. (2007). *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-018-5.

Periodické zdroje

MOODIE, A.E. „Some New Boundary Problems in the Julian March“. *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*, No. 16 (1950): 83-93.

RENÉ, Albrecht-Carrie. „Italian Foreign Policy, 1914-1922“. *The Journal of Modern History*. 20, No. 4 (1948): 326-339.

Foibe, l'Italia ricorda le vittime. Ciampi: "É storia della nazione"[online] [cit. 2009-04-15]Dostupné z WWW:

<<http://www.repubblica.it/2006/b/sezioni/politica/foibe/foibe/foibe.html#>>

Yugoslavia. Europe Since 1945: An Encyclopedia. First edition. Ed. Bernard A. Cook . Garland, 2001. [online] Routledge Reference Resources online. Taylor & Francis Publishing Group. Charles University [cit. 2009-03-17]

Dostupné z WWW:

<http://www.reference.routledge.com/subscriber/entry?entry=w033_w033b1130>

„*Foibe: Alemanno, pulizia etnica ispirata da un preciso progetto politico.*“ [online] [cit. 2009-04-17] Dostupné z WWW:

<<http://www.liberonews.it/adnkronos/view/57819>>

„*Foibe, An fa sua la fiction, Gasparri firma l'invito Rai.*“ [online] [cit. 2009-04-17] Dostupné z WWW:

<http://www.repubblica.it/2005/a/sezioni/spettacoli_e_cultura/fictiontv2/foibe/foibe.html>

Internetové zdroje

BAGNOLI, G. *Il confine orientale italiano in trattato di pace di Parigi del 10 febbraio 1947.* [online] [cit. 2009-03-17] Dostupné z WWW:

<<http://www.trattatodiosimo.it/Il%20trattato%20di%20pace%20del%2010%20febbraio%201947%20e%20il%20confine%20orientale.pdf>>

„*Fassino: foibe, apriamo tutti gli archivi.*“ [online] [cit. 2009-04-17]

Dostupné z WWW:

<http://archivistorico.corriere.it/1996/agosto/24/Fassino_Foibe_apriamo_tutti_gli_archivi_0_9608246756.shtml>

Fiume Quarnero [online] [cit. 2009-03-17]

Dostupné z WWW: < <http://www.arcipelagoadriatico.it/storia/fiume/2h.html>>

PUPPO, R. *Le foibe giuliane 1943-45.* [online] [cit. 2009-03-17]

Dostupné z WWW: < <http://www.storia900bivc.it/pagine/editoria/pupo196.html>>

Dokumenty

"Istituzione del «Giorno del ricordo» in memoria delle vittime delle foibe, dell'esodo giuliano- dalmata, delle vicende del confine orientale e concessione di un riconoscimento ai congiunti degli infoibati". [online] [cit.2009-04-17]

Dostupné z WWW: < <http://www.camera.it/parlam/leggi/040921.htm> >

Relazioni italo-slovene 1880-1956. [online] [cit. 2009-04-15]

Dostupné z WWW: <http://www.kozina.com/premik/indexita_porocilo.htm>

Saluto del presidente della repubblica in occasione della cerimonia per il Giorno del ricordo. [online] [cit. 2009-04-25] Dostupné z WWW:

<<http://www.quirinale.it/Discorsi/Discurso.asp?id=37914>>

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE NA TÉMA:

**ITALSKO- JIHOSLOVANSKÉ SPORY
V OBLASTI ISTRIE A JULSKÉHO BENÁTSKA:
HISTORICKÉ KOŘENY FENOMÉNU FOIBE**

autor: Anna Bartošová
obor a ročník: Politologie a Mezinárodní vztahy, 2. ročník
akademický rok: 2007/2008
vedoucí práce: Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.
datum odevzdání: 14. 4. 2008

Souhlasím s vedením bakalářské práce:

Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.

Vymezení předmětu výzkumu

Pro násilí, páchané na italském obyvatelstvu jugoslávskými partyzány pod Titovým vedením, ke kterému docházelo během 2.světové války a bezprostředně po jejím skončení v oblasti Istrie a Julského Benátska, se v italském jazyce- a převzaly ho i jiné jazyky- vžil termín „foibe“¹. Pod tímto termínem se skrývá pronásledování, vraždění a později také exodus italského, především civilního, obyvatelstva . Přední italské politici označují tyto události za etnicko- politické čistky, „foibe“ jsou také velmi populárním námětem pro italská média.

Méně často se objevují hlasy poukazující na události, které předcházely.

Snaha „italianizovat“ oblast Istrie a Julského Benátska má dlouhou historii. Zvláště během 2. světové války, ale již před ní , docházelo v této oblasti, po 1. světové válce přičleněné k Itálii, k velmi krutému zacházení s jihoslovanským obyvatelstvem. Někteří tedy považují „foibe“ za reakci na předchozí válečné fašistické zločiny a násilí páchané na jihoslovanském obyvatelstvu v předchozích desetiletích.

Je zřejmé, že není možné zabývat se seriózně fenoménem „foibe“, aniž bychom se zaměřili na historické kořeny tohoto problému. Konflikty, které se odehrály ve vybrané oblasti je třeba sledovat v obecném kontextu událostí ke kterým došlo už po rozpadu Rakousko-Uherska .

Je třeba zaměřit se na dvě roviny problému, respektive dva základní motivy, které mohly vést k násilí páchanému na italském obyvatelstvu jihoslovanskými partyzány:

1. motivy politické
2. motivy kulturně- historické.

První východisko pracuje s hypotézou, že masová likvidace italského obyvatelstva měla posloužit Titovi k likvidaci potenciálních politických odpůrců komunismu. Druhé východisko přihlíží komplexně ke vzájemným historickým vztahům obou stran.

---

¹ Původní význam slova „foibe“ v italském jazyce spadá do geologické terminologie. Jde o specifický druh podzemního, krasového útvaru, který je charakteristický právě pro oblast Terstu, Julského Benátska, Istrie a Dalmácie. Během 2.světové války a bezprostředně po ní, byly tyto jeskynní útvary využívány jihoslovanskými partyzány k pohřbívání těl nepřátelského, italského obyvatelstva. Termín se dnes používá k označení historických událostí, při kterých jihoslovanskí partyzáni pod Titovým vedením zmasakrovali mezi lety 1943-45 několik tisíc Italů. V širším kontextu zahrnuje také následný exodus italského obyvatelstva.

Zdůvodnění výběru zkoumaného problému

Jak bylo zmíněno výše, téma foibe je v současné době v Itálii velmi aktuální a nutno dodat, že také velmi zpolitizované. Zestručníme-li problém, je to především italská pravice, která obviňuje levici, že o násilí páchaném na italském obyvatelstvu věděla již od 50.let, avšak byla solidární s Titovým komunistickým režimem, a proto mlčela. Na veřejnost se informace týkající se fenoménu foibe dostaly až v 90.letech, masově až po roce 2000.

Interpretace tohoto italsko-jihoslovanského konfliktu tedy nejen že podléhá dvojí optice z hlediska národnostního, tedy Itálie na straně jedné a Slovinsko, resp. Chorvatsko, na straně druhé, téma rozděluje také politicky, v rámci jednoho národa.

K výběru daného tématu mě přiměla zkušenost, kterou jsem získala během studijního pobytu v Itálii. Výše uvedené politické spory jsou silně medializovány a do jisté míry přispívají k polarizaci společnosti v otázce vyrovnávání se s minulostí vlastního národa. Absence osobní vazby k italské historii nebo k některému z táborů italské politické scény mě přivedla ke zvýšenému zájmu o reálné pozadí fenoménu „foibe“.

Výzkumné otázky a cíle

Cílem práce je:

1. zmapovat vývoj vztahů mezi Itálií a Jihoslovanským obyvatelstvem Rakouska- Uherska od závěrečné fáze 1.světové války do následného zformování království SHS.
2. demonstrovat zásadní vliv historických kořenů na události, ke kterým v oblasti docházelo po roce 1943 a které jsou nyní předmětem výzkumu pod názvem „foibe“.
3. porovnat do jaké míry byly motivy tohoto násilí
  - a. politického charakteru
  - b. kulturně- historického charakteru

Práce by měla primárně odpovědět na to, který z obou výše uvedených faktorů byl určující motivací pro daný konflikt, respektive do jaké míry byly oba faktory

přítomny. Chtěla bych prozkoumat hypotézu, že historické pozadí konfliktu je příliš zásadní na to, aby „foibe“ mohly být považovány pouze za politickou čistku.

Stav výzkumu

První relevantní výzkum daného tématu začíná až na počátku 90.let, přesněji po rozpadu Jugoslávie a vzniku samostatného Slovinska. V průběhu 90.let vznikají bilaterální výzkumné projekty s cílem osvětlit průběh konfliktu i s jeho tragickými následky. Zřejmě nejhmotatelnějším výsledkem této spolupráce je dokument mapující italsko-slovinské vztahy v letech 1880- 1956, který vydala v roce 2000 komise složená z předních historiků obou zemí. Výzkumu italsko-slovinských vztahů v moderních dějinách se dlouhodobě věnuje také terstská univerzita Università degli Studi di Trieste.

Danému tématu se v posledních letech, především v Itálii, věnuje velké množství autorů, přičemž jejich zatíženost vlastní politickou příslušností je často patrná. Tato skutečnost bohužel velmi limituje celý výzkum a politická orientace musí být brána v potaz i u vědecky velmi erudovaných autorů.

Výzkumná strategie

Z důvodu komplexnosti zvoleného tématu a jeho vazby na aktuální společenskou debatu v Itálii, jsem zvolila pro další výzkum metodu případové studie. Strategie řešení projektu je založena na kombinaci kvantitativních i kvalitativních metod s předpokládaným využitím diachronního komparativního přístupu při zkoumání proměny vztahů mezi oběma stranami v období od konečné fáze 1.světové války až po vypuknutí fenoménu „foibe“.

Předpokládaná osnova práce:

1. Úvod

2. Stať:

2.1 „Foibe“: masová likvidace italského obyvatelstva během a po skončení 2.světové války a následný exodus italského obyvatelstva

2.2 Politická rovina fenoménu „foibe“: Tito se zbavuje politických

odpůrců?

2.3 Kulturně- historická rovina a předhistorie problému

2.3.1 Historický vývoj italsko-jihoslovanských vztahů po
1.světové válce (1918-1920)

2.3.2 Meziválečné období: fašismus a jihoslovanské obyvatelstvo
„italianizace“ oblasti

2.3.3 Italské represe versus jihoslovanská rezistence během
2.světové války

2.4 Debaty na italské politické scéně- snaha o vnitropolitické vyrovnání

se s fenoménem „foibe“.

3. Závěr

Přehled literatury:

a. neperiodická

Apih, Elio. *Italia, fascismo ed antifascismo nella Venezia Giulia: 1918-1943*. Bari: Laterza 1966.

Apih, Elio. *L'imperialismo italiano e la Jugoslavia : Atti del convegno italo-jugoslavo*. Urbino: Argalia 1981.

Apollonio, Almerigo. *Venezia Giulia e fascismo 1922-1935. Una società post-asburgica negli anni di consolidamento della dittatura mussoliniana*. Gorizia: Edizione goriziana 2004.

Apollonio, Almerigo. *Dagli Asburgo a Mussolini. Venezia Giulia 1918-1922*. Gorizia: Edizione goriziana 2001.

Cernigoi, Claudia. *Operazione foibe a Trieste*. Udine: Edizioni Kappa Vu 1997.

Hladký, Ladislav. *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*. Jinočany :H&H 1993.

Kacin Wohinz, Milica. *Storia degli sloveni in Italia : 1866-1998*. Venezia: Marsilio 1998.

Kacin Wohinz, Milica. *Primorski slovinci pod italijansko zasedbo 1918-1921*. Maribor : Zalozba obzorja 1972.

Miletto, Enrico. *Istria allo specchio: storia e voci di una terra di confine*. Milano: Franco Angeli 2007.

Molinari, Fulvio. *Istria contesa : la guerra, le foibe, l'esodo*. Milano: Mursia 1996.

Moravcová Dagmar., Bělina Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha: ISE 1998

Nálevka, Vladimír. *Světová politika ve 20.století I*. Praha: Aleš Skřivan 2000.

Pacor, Mario. *Confine orientale : questione nazionale e Resistenza nel Friuli-Venezia Giulia* Milano: Feltrinelli 1964.

Pelikán, Jan.,Tejchman, M.: *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. Praha: Univerzita Karlova 1994.

Pirjevec, Jože. *Il giorno di San Vito : Jugoslavia 1918-1922 : storia di una tragedia*. Torino: Nuova ERI 1993.

Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918 – 1992*. Praha: Argo 2000.

Pupo, Raoul. *Il lungo esodo. Istria: le persecuzioni, le foibe, l'esilio*. Milano: Rizzoli 2005.

Pupo, Raoul. *Foibe*. Milano: Mondadori 2003.

Rumici, Guido. *Infoibati, 1943-1945: i nomi, i luoghi, i testimoni, i documenti*. Milano: Mursia 2002.

Salimbeni, Fulvio. *Istria : storia di una regione di frontiera*. Brescia: Morcelliana 1994.

Sestan, Ernesto. *Venezia Giulia: Lineamenti di una storia etnica e culturale*. Udine: Del Bianco 1997.

Šesták, Miroslav a kol. *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha: NLN 1998.

b. periodická

Delzell, Charles F. „The Italian Anti-Fascist Resistance in Retrospect: Three Decades of Historiography“ *The Journal of Modern History*. 47, No. 1 (1975): 66-96.

Kiss, Georgie. „Italian Boundary Problems: A Review“ *Geographical Review*. 37, No. 1 (1947): 137-141.

Moodie, A.E. „Some New Boundary Problems in the Julian March“ *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*, No. 16 (1950): 83-93.

Patterson, Patrick Hyder. „On the Edge of Reason: The Boundaries of Balkanism in Slovenian, Austrian, and Italian Discourse“ *Slavic Review*. 62, No. 1 (2003): 110-141.

Rene, Albrecht-Carrie. „Italian Foreign Policy, 1914-1922“ *The Journal of Modern History*. 20, No. 4 (1948): 326-339.

Rene, Albrecht-Carrie. „Peace with Italy- An Appraisal“ *Political Science Quarterly*. 62, No. 4 (1947): 481-503.

Seton- Watson, Christopher. „Italy's Imperial Hannover“ *Journal of Contemporary History*. 15, No. 1 (1980): 169-179.

Šepič, Dragoman. „The Question of Yugoslav Union in 1918“ *Journal of Contemporary History*. 3, No. 4 (1968): 29-43.

Wucinich, Wayne. „Postwar Yugoslav Historiography“ *The Journal of Modern History*. 23, No. 1 (1951): 41-57.